

జ్ఞానలహరీ.

THE
JNANA-LAHVRI.

214
H-1910

EDITED AND PUBLISHED

BY

SUSARLA GOPALASTRY, B. A.,

First Grade Pleader,

AMALAPURAM,

GODAVARI DISTRICT.

PNO: 168
SINO: 15

AMALAPURAM:

PRINTED BY PERI VENKATESAM,

PROPRIETOR,

AT THE SARVANI PRESS.

1910.

All rights reserved by the Author.

Annual Subscription Rs. 5—0—0.

Far inferior indeed, is the Karma (with desire for its fruits), to Karma united with the understanding of indifference to its result, O! Dhananjaya. Therefore, take refuge in the wisdom of evenness, as men who have, for their motive, the fruits of karma, are pitiable.

—:0:—
Com. భాష్యం.

యస్య పునః సమత్వబుద్ధియుక్తమీశ్వరాధానాద్ధం కర్మోక్తం పశ్యంతే కర్మణా నూరేణ దూరేణ అశీనిప్రక్షేణ అత్యంతమేహ్యవరం అభయం ని ప్రిప్తం కర్మఫలాద్ధినా క్రియమాణం బుద్ధయోగాత్ సమత్వబుద్ధియుక్తాత్ కర్మణః జన్మమరణాదిహేతుత్వాత్ హేధనః జయ యతపవం ఇతః యోగవిషయా యాం బుద్ధౌ తత్పరిపాకజాయానా సాక్షిబుద్ధౌ శరణమాశ్రయం అభయ ప్రాప్తికారణమన్విచ్ఛ ప్రార్థియస్వ పరిమాణ్యనశరణోభయం । యతోఽపరం కర్మకుర్వాణః కృపణః దీనః ఫలహీనః ఫలశ్రేష్ఠాశ్రయిక్తా సంతః “యోవా పతదత్తురిం గార్వ్యవిదిత్వాస్మాగ్లోకాత్ ప్రైతి సకృషణ” ఇతిశ్రుతిః ॥

The karma performed by one desirous of its results is far lower than that which has been done with the understanding of evenness regarding the result, as the former karma is the cause of deaths and births, O! Dhanamjaya. This being so, take shelter in the karma-yoga with balanced understanding, or in the devotion to Sankhya-budhi which springs from the ripeness of karma-yoga, and which is the cause of fearlessness, i. e., be devoted to the knowledge of the Highest self. For, pitiable are they who perform the inferior kind of karma, prompted by thirst for its fruits, as declared by the sruti “O! Gargi, he is the wretched being who, without understanding the imperishable, departs from this world”.

(Bri. Up 3—8—13).

—:0:—
తాత్పర్యము.

సమత్వబుద్ధిచేత కర్మమును చేసినయెడల స్వర్గము ముఖము కలుగునుకావున అట్టికర్మమును చేయుటనులభ్యమని నాకుదోషమన్నది యగుచుండవచ్చునేమో

యని తలచి ఫలాభిలాషతో కర్మమును జేయుటయు దితముగాదని, సమత్వబుద్ధితో గూడుకొని యాత్మరహితకారకు కర్మము జేయుటయు దితమని, కృష్ణుడే కర్మములో చెప్పుచున్నాడు; సమత్వబుద్ధిహీనులయి ఫలాభిలాషతో కర్మమును జేసినయెడల వారు జననమరణములకు లోనగుదురు. కావున సమత్వబుద్ధితో జేయబడు కర్మము కంటే ఫలాభిలాషతో జేయబడుకర్మ తక్కువయింది. కాబట్టి నిష్కామకర్మయోగమందుగాని నిష్కామకర్మయోగస్థివలనగలుగు సాంఖ్యబుద్ధియందుగాని శరణమునుగోరుము. అనగా నిచ్చయముగా పరమార్థజ్ఞానకృష్టపదమగుము. ఇందుకు శ్రుతియున్నది. “ఓగార్థి దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యమైనదియును, నాశనములేనిదియును, అగు పరమాత్మను తెలిసికొనక యీ భోకిమునుండి యెవడుమరణమును బొంది యితరలోకములకుబోవునో వాడు నీచుడు”.

Notes.

బుద్ధా. — The word బుద్ధి is interpreted in two ways (1) బుద్ధిః సమత్వబుద్ధిః i. e. evenness of mind regarding the result of karma (2) “తత్పరిపాకజా సాంఖ్యబుద్ధిః”

తత్ means సమత్వబుద్ధిసమన్వితం కర్మ; తస్య పరిపాకః ‘తత్ఫలభూతా’ బుద్ధిః i. e., సమత్వబుద్ధితో జేయబడిన కర్మమువలనగలుగునట్టి సాంఖ్యబుద్ధి.

బుద్ధియుక్తో జహతీహ ఉభే మక్తిలిదుష్కృతే ।

తస్మాత్సోగాయ యశ్యస్య యోగః కిర్మసు కౌశలం ॥

౪౦

టీక.

బుద్ధియుక్తః = సమత్వబుద్ధితో గూడుకొనినవాడు, ఇహ = ఈలోకమందు, ఉభే = రెండైన, మక్తిలిదుష్కృతే = పుణ్యాపాపములను, జహతీ = ఏకారణమువలన త్యజించుచున్నాడో, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, యోగాయ = సమత్వబుద్ధియోగముకొరకు, యశ్యస్య = సన్నద్ధుడవగుము, కిర్మసు = కర్మములయందు, యోగః = ప్రాప్తిప్రాప్తులయందు సమత్వబుద్ధి, కౌశలం = సామర్థ్యము (అని చెప్పబడుచున్నది).

One who is endowed with evenness of understanding regarding the attainment or non-attainment of the results of karma, abandons both the good and the bad deeds. Therefore devote yourself to the aforesaid Yoga. In karma, application to the Yoga of evenness is energy.

— 0 —

Com. భావ్యం

సమత్వబుద్ధియుక్తస్సన్ స్వభృగుమనిష్ఠన్ యత్ ఫలం ప్రాప్నోతి తత్ శ్రువా బుద్ధీతి బుద్ధియుక్తః సమత్వకర్మవిషయయా బుద్ధ్యా యుక్తః స జహాతి పరిత్యజతి ఇహ అస్మిన్లోకే ఉభే సుకృతమష్కృతే పుణ్యవాపే సత్సమత్వజ్ఞానప్రాప్తిర్వా రేణ యతిః తస్మాత్ సమత్వబుద్ధియోగాయ యుజ్యస్వ ఘటస్యః యోగోహి కిర్మసు కౌశలం స్వధర్మాభ్యేషు కిర్మసు వర్తిమానస్య యా సేధ్యే సిద్ధ్యోః సమత్వబుద్ధిః శుశ్రూర్వాప్తిచేతి తియా తత్ కౌశలం కుశలభావః తద్ధి కౌశలం యశ్చంధనస్వభావాన్యపి కర్మాణి సమత్వబుద్ధ్యా స్వధావాత్ నివర్తంతే తిస్మాత్ సమత్వబుద్ధియోగో భవ త్వమ్ ॥

It is here stated in the words of the verse, బుద్ధియోగో, what fruits he will enjoy, who performs the duties enjoined on him, with evenness of mind. Listen. బుద్ధియుక్తః i e., one who possesses evenness of mind, touching the results of karma, renounces in this world, both merit and demerit (సుకృత, షష్కృత) through the means of obtaining the satwic purity and the consequent knowledge of the *self*. Therefore devote yourself to the acquisition of the Yoga of evenness. For, equilibrium of mind regarding the attainment and non-attainment of results by one who is engaged in the performance of his duties, dedicating it to Isvara, is energy in karma. For, karma that has a natural capacity to *bind*, loses that power, when performed with evenness of mind. Therefore apply yourself to the Yoga of equanimity.

కర్మములను చేయునపుడు ఫలము సిద్ధించుటచేత సంతోషమును, ఫలము సిద్ధింపకపోవుటచేత వ్యసనమును లేక సమత్వబుద్ధితో నుండుటయనెడు సమత్వబుద్ధి యోగముతో గూడుకొని వర్ణాశ్రమములను దగిన కర్మములను ఈశ్వరార్పణముగా జేయువానికి గలిగెడు ఫలమును కృష్ణుడీశ్లోకిములో చెప్పుచున్నాడు. సమత్వబుద్ధితో ఈశ్వరార్పణముగా కర్మములను జేసినయెడల చిత్తశుద్ధికలుగును. అట్టిచిత్త శుద్ధిద్వారా పరమార్థజ్ఞానము కలుగును. ఆపరమార్థజ్ఞానముచేత సాపక్ష్యములు యీలోకమునందేపోవును. గనుక సమత్వబుద్ధియోగముకొరకు ప్రయత్నము చేయుము. పలననగా సమత్వబుద్ధియోగము కర్మములయందు మిగులసామర్థ్యము కలది. అనగా పుణ్యపాపములను పోగొట్టుసామర్థ్యము కలది (కౌశలం), గనుక బుద్ధి యోగముకొరకు ప్రయత్నింపుము. సామాన్యముగా కిర న్వాభావికముగా సంసారబంధనమునకు కారణము. అయితే సమత్వబుద్ధితో జేయబడినయెడల అట్టిబంధము నెఱిచును.

Notes.

కౌశలం.— In this verse the virtues of 'సమత్వబుద్ధియోగ' are stated. కౌశలం means power సామర్థ్యము. బుద్ధియోగము సామర్థ్యము కలది కర్మములు సహజముగా సంసారబంధమును గలుగ జేయును. అట్టిసహజమైన కర్మముల స్వభావమును సమత్వబుద్ధియోగము పోగొట్టును. "కర్మణాం బుద్ధిస్త్వైవ త్యాగో సమత్వబుద్ధ్యా తిద్ధిస్తుతానాం ధాన్యో స్యాత్"

Isavasyopaniṣad says "సాన్యథేతత్ - స్త్రి న కర్మసిద్ధిశ్చే న తి" 2.

and Brahmakanda explains this as "ఈశ్వరార్పణభావము కర్మ కుర్వన్న సిద్ధితి"

Analysis of శంకరాచార్య's interpretation.

According to Sankarananda the word బుద్ధి means Sankhya-Budhi; బుద్ధియుక్తిః means one who is devoted to knowledge,

జ్ఞానయోగముతోగూడిన వాడు, జ్ఞానముచేత ఇదివరకు జరిగిపోయిన యనేకజన్మములయందు జేయబడినవియును, ఈజన్మముందుగూడ జ్ఞానముకలుగుటకు పూర్వమందును పిమ్మటను జేయబడినవియును అనేకవేలశాఖలను పొందించుటకు దగిన కారణములయినవి

యను ఆగుపుణ్యపాపమును తొలకకుండ విడిచిపెట్టును. అనగా జ్ఞానాన్ని చేత సర్వకర్మములను దిగ్గముజేసి జీవించియుండగానే ముక్తిదగుచున్నాడు.

The virtues of knowledge are superior to those of karma.

(1) కృత్యవాంఛాయనాది ప్రాయశ్చిత్తములచేతను, జపములచేతను, అశ్వమేధాది యజ్ఞములచేతను, గంగాదిపదీస్నానముచేతను సర్వకర్మక్లయము కానేరదు. విఫలమునుగూరి ప్రాయశ్చిత్తాదికమును ఆచరించునూ అవి అఫలమునే కలుగజేయును.

(2) ప్రాయశ్చిత్తాదులవలన పాపముమాత్రమే పోవును, జన్మములను పొందుటకు కారణమైన పుణ్యము నివర్తించదు.

(3) ఆత్మజ్ఞానము పుణ్యపాపములరెంటిని పోగొట్టును. నానావిధసర్వకర్మకడుకములకు కారణమగు పాపముపోవుటయుచితము. నానావిధపుణ్యలోకముఖములకు కారణమగు పుణ్యమేలపోవలయునని యనగూడదు. పాపమువలెనే పుణ్యముగూడి అనేకవేలజన్మములకు కారణము. “తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం ఓషే పుణ్య మర్హ్యలోకం విశంతి” (భ.వి. శ్లో. 21.) (పుణ్యమువలనగూడ స్వర్గాద్యనుభవము గలిగి యాయనుభవము పూర్తియైన తొడినే పురల భూలోకమునందు జన్మమును పొందును).

కర్మజం బుద్ధియుక్తాహి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణః ।

జన్మబంధవినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛన్త్యనామయం ॥

61

టీక.

హి = పలననగా, బుద్ధియుక్తాః = ప్రాప్త్యప్రాప్తులయందు సమత్వబుద్ధితో గూడుకొనిన, మనీషిణః = ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞులగువండితులు, కర్మజం = కర్మములవలనబుట్టిన, ఫలం = ఫలమును, త్యక్త్వా = విడిచి, జన్మబంధవినిర్ముక్తాః సంతః = జన్మమనియెడు బంధనమువలన విడువబడినవారై, అనామయం = సర్వోపద్రవహితమైన, పదం = స్థానమును, గచ్ఛంతి = పొందుచున్నారు.

The wise men possessed of equanimity of mind (or possessed of the knowledge of the *oneness of self*), having abandoned (the desire for) the fruits of action and being liberated from the shackles of birth, attain to the secure and happy place.

Com. భాష్యం.

—:0:—

యస్మాత్ కర్మజమితీ—కర్మజం ఫలం శ్యక్త్వేతి న్యవహితేన సంబంధః
 ఇష్టానిష్టదేహప్రాప్తిః కర్మజం ఫలం కర్మభ్యోజాతం । బుద్ధియుక్తాః సమత్వబుద్ధి
 యుక్తాః సంతః హి యస్మాత్ ఫలం శ్యక్త్వా పరిత్యజ్య మానసిణః జ్ఞానినోభూ
 త్వా జన్మబంధవినిర్ముక్తాః జన్మైవబంధో జన్మబంధః తేన వినిర్ముక్తాః జీవంతపవ
 జన్మబంధవినిర్ముక్తాస్తంతః పదం పరమాం విజ్ఞోర్మోక్షాభ్యం గచ్ఛంతి అనామ
 యం సర్వోపద్రవహితమిత్యర్థః । అథవా బుద్ధియోగాద్ధనంజయేత్యారభ్య పరమా
 ధ్వనర్కనలక్షణైవ సర్వతః సంప్లుతోదకస్థానీయా కర్మయోగజా సత్వశుద్ధిజాబుద్ధిః
 దర్శితా సాత్మాత్ కృతదుష్కృతప్రహణాదిహేతుత్పత్తవశాత్ ॥

The acquirement of good and bad births is the result of karma. Men possessing evenness of mind, having abandoned all desire for the fruits of karma, become wise and liberated from the bonds of births *i. e.*, while alive they attain to the highest place of emancipation (హిక్ష) known as the place of Vishnu, which is free from all difficulties. Another interpretation. In the three verses beginning with 'బుద్ధియాగాద్ధనంజయ' (verse 49), the word బుద్ధి is to be understood in the sense of knowledge which consists of the realisation of Highest self, which corresponds to 'place covered all over with water' and which arises from the satwic purity which springs from the performance of karma, without desire for its fruits as it (సాంఖ్యబుద్ధి) is said that it can *directly* bring about the destruction of good and bad actions.

—:0:—

తాత్పర్యము.

—

సిద్ధ్యసిద్ధలయం న సమత్వముగలవాడు పుణ్యసాపములను రేంటిని విడిచి
 పెట్టునని చెప్పియుండుటచేత మోక్షమునునది యెట్లులుగునని యర్థునుడనునె
 మోముని తలచి శ్రీకృష్ణుడశ్లోకమును చెప్పుచున్నాడు. మరియు ముచిత్వాంసులు
 ను, అధికమైన జ్ఞానముగలవారును, సమత్వబుద్ధితో కూడూ

దిలక్షణముగల ఇష్టదేహములును, పశుపక్షిన్యగాదలయొక్కలక్షణముగల అనిష్టదేహములును కర్మఫలముని తెలిసికొని, ఆకర్మఫలమునుజ్యేషేంచి జన్మచునెకబంధమువలన ముక్తులగుచున్నారు. అనగా జ్ఞానులు సమత్వబుద్ధితోగూడుకొని, జ్ఞానబలముచేతను జన్మమనెడిబంధనమువలన విముక్తులయి సంసారస్పర్శశూన్యమగు పిష్టుసంబంధమైన మోక్షపదమునుబొందిననానై జీవన్ముక్తులగుచు విదేహకైవల్యమును బొందుదురు. ఇచ్చట బుద్ధి సాత్వాత్మగా పుణ్యపాపములను పోగొట్టునని చెప్పబడియుండుటవలన “అ. 2 శ్లో. 49 51 ఎరికు శ్లోకములలో బుద్ధిఅనగా అపరోక్షానుభవమునకు కారణమైనదియును, అంతిలనిండియున్న యుదకమువంటిదియును, నిహకామకర్మమునబుట్టినదియును, అగుది త్తశుద్ధివలనగుగుజ్ఞానము. ఈ శ్లోకములలో బుద్ధియనగా సాత్వాత్మగానే పుణ్యపాపమును పోగొట్టుటకు దగినబుద్ధి. సమత్వబుద్ధికి సాత్వాత్మగా పుణ్యపాపములనురెంటిని పోగొట్టుసామర్థ్యములేదు. క్రమక్రమముగా మోక్షమునుగలుగజేయుసామర్థ్యముకిలదు. గనుక బుద్ధియనగా జ్ఞానము.

Notes.

మనీషిణః = జ్ఞానానిశయవంతః.

ఇష్టదేహః—The instances of desirable births are those of the devas, men, &c. The births of quadrupeds &c. are the undesirable births. బుద్ధి యాగాత్ ధనంజయః— In the verses 49, 50, 51 the word బుద్ధి occurs. The word బుద్ధి has been shown to mean evenness of mind, regarding success and failure or the attainment or non-attainment of the desirable; It may also mean Sankhya Budhi or the Knowledge of the Highest Brahman “బుద్ధిఃసాంఖ్యబుద్ధిః బ్రహ్మైక్యైకత్వ విజ్ఞానం” This interpretation is more appropriate because it is described in the present verse, as being capable of *directly* destroying the good and the bad actions. It is only the knowledge of the *self* that can do this. The Budhi in the sense of “evenness of mind” can indirectly effect that purpose.

జీవంతవివః— The wise, while still alive, become liberated persons. అనగా జీవన్ముక్తాః. This state of emancipation is kles of birth, attā.

ప్రహరణ = destruction.

కర్మజం = కర్మకర్మః జాతం, సంపదాదిభ్యః జాతం = produced from the collective past Karma.

పదం = పద్యతే జ్ఞానేన హ్రస్వతః లలిపదం = that which is attainable by knowledge i.e. the supreme Brahma.

అనామయం పదం = అభ్యాతి క్తాదిసర్వప్రహరణం నిరత్య క్షుద్ధిభ్యుక్త సద్భావం అఖండానైకరసం బ్రహ్మ. The expression includes several ideas i.e. freedom from sorrows, fears, dangers, turmoils and in short the evils of samsara.

యదా తే మోహాకిలం బుద్ధిర్వ్యతిరేకమృతిః ।

తదా గంతాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్యచ ॥

పా

టకీ.

యదా = ఎప్పుడు, తే = నీయొక్క, బుద్ధిః = బుద్ధి, మోహాకిలం = దేహభిమానరూపశుకలపమును, వ్యతిరేకమృతి = దాటగలదో, తదా = అప్పుడు, శ్రోతవ్యస్య = వినదగినయర్థమునకును, శ్రుతస్యచ = విననయర్థమునకును, నిర్వేదం = నైరాగ్రహమును, గంతాసి = పొందగలవు.

When once thy mind gets freed from the dirt of attachment and delusion, then thou wilt attain to indifference and disregard of what has been heard and is yet to be heard.

—:0:—

Com. భాష్యం.

యోగానుష్ఠానజనిత సత్వశుద్ధిజా బుద్ధిః కదా ప్రాప్నోతి శ్రోతవ్యతే ।
యదేతి—యదా యస్మిన్ కాలే తే లవ మోహాకిలం మోహాత్మకం అవివేక
రూపం కలుష్యం యేన ఆత్మానాత్మవివేకబోధం క్షయిష్యత్యే విషయం ప్రత్యం
తఃకరణం ప్రవర్తతే తత్తే తవ బుద్ధిర్వ్యతిరేకమృతిః వ్యతిక్రమమృతి అకలుషభావ

మావస్థ్యతత్త్వః । తదా తస్మిన్ కాలే గంతాసి ప్రాప్స్యసి నిర్వేదం వైరాగ్యం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతవ్యచ, తదా శ్రోతవ్యం శ్రుతంచ తే నిష్ఫలం ప్రతిపద్యత ఇత్యభిప్రాయః

In the words of the present verse, it is stated when the discriminative knowledge due to satwic purity which follows the pursuit of karma-yoga, arises. When your Budhi (understanding) gets over the mire of delusion which is of the form of ignorance, and by which the knowledge of the *self* and *non-self* has been obscured and the mind is directed towards physical objects, i. e., when your understanding faculty attains the satwic purity, then you will obtain the spiritual indifference (preceded by contentment) to what has been heard and shall be heard. The meaning is what has been heard and shall be heard becomes useless to you.

శార్పర్యము.

యోగానుష్ఠానము చేత గలుగు చిత్తశుద్ధివలన పరమార్థజ్ఞానము ఎప్పుడు కలుగునో ఆ కాలమును శ్రీకృష్ణుడగ్లోకిముచే చెప్పియున్నాడు. ఇదివినబడినది, వినదగినది, ఇదిచూడబడినది, చూడతగినది, అనుభవాలాభిలాషకలిగినపుడు పరమార్థజ్ఞానము కలుగ నేరదు. అవి వేరూపమున నియును, ఆత్మానాశ్మవివేకమును సోపార్జితు నట్టిరియును, దేహమే నేననితలంచుటకు గారణమయినదియును, అగు మోహపంకము ఎప్పుడు సోపునో ఆసమయమందే అంతఃకరణము నిర్మలమగు స్వభావము కలదగును. అప్పుడు వేదాంత శాస్త్రముకంటె ఇతరములగు శాస్త్రములకేతవినినవానియందును, ముందు వినదగినవానియందును వైరాగ్యముగలుగును. అట్టి వైరాగ్య మావిస్థిమించినపుడు వేదాంత శాస్త్రముకంటె ఇతర శాస్త్రములకేతవిన్నయర్థములును, వినదగినయర్థములును నిష్ఫలములైపోవును.

Notes.

మాహః = “ దేహాదిప్రాప్త్యాదిః ” The notion of ‘I’ ness on the body and other objects.

కలిం = కాలుష్యం *i. e.*, దర్పణస్వభూతిపటలవత్ వివేకబుడెఁజరణం a coating of indiscrimination over the mind, like a film of dust over a mirror.

నిర్వేదం = వైరాగ్యం సర్వత్రాలం బుద్ధిలక్షణం,

శ్రోతవ్యస్య } :—యదిదం మనసా నాచా చక్షుశ్శృణో శ్రవణాదిభిః ।

నిష్కలం } సర్వరం గృహ్యమాణం చ విద్ధి మాయామనోమయః ॥

అనువచనమునుబట్టి మనోవాక్-గ్రాహకలక్షణము గ్రాహ్యమునుగనది అంతయు మా యాకల్పితమని ఎఱిగి, పరమేశ్వరా రాధనముకేయుచుండిగా దేహమే నేననుతలంచుటకు కారణమగు అవివేక నిష్కలమిహిమ సూత్రమును నిర్వేదమున నిర్వేదమున వివేకమును వివేకమును అయిన సర్వమును గ్రహించి యగ్రముల కోరదగినవికావను సంతకలము చేత వానియందు వైరాగ్యముకలుగును. వైరాగ్యము దృఢముగా గలిగినతోడనే చిత్తస్పృహ లిగి వేదాంతమహావాక్యశ్రవణాదులచేత ముక్తియగును. వైరాగ్యమునకు ప్రధానమగు ఆత్మసాత్త్వికవివేకముకలిగినపిమ్మట సకలమైన ఆనాత్మపదార్థములను నిష్కలములగును.

శ్రుతివివ్రతివన్నానే యదా స్థాస్యసి నిశ్చలా ।

సమాధావచలాబుద్ధిస్తదా యోగమవాప్సిసి ॥

సః

టీక.

(హేపాఠ = ఓయర్జునుడా), శ్రుతివివ్రతివన్నా = ఇతరుపూర్వమువేదములయందుగల అర్థవాదవాక్యములు వినుటచేతను విశ్లేషమును బొందియున్న, తే = నీయొక్క, బుద్ధిః = బుద్ధి, యదా = ఎప్పుడు, నిశ్చలా = చలించనిదై, సమాధే = పరమాత్మయందు, అవలా = స్థిరమైనదై, స్థాస్యసి = ఉండగలదో, తదా = అప్పుడు, యోగం = యోగఫలమును, అవాప్సిసి = పొందగలవు.

When thy mind, confused by (the eulogistic utterances of) the scriptures, rests firm on the Highest self, being unshaken, then wilt thou attain to Yoga.

-:0:-

Com. భాష్యం.

-:0:-

మోహాదిలాత్యయద్వారేణ | లభ్యాత్మవివేకవజ్ఞః కదా కర్మయోగజంఘలం పరమార్థయోగమవాప్సిమీతి | తత్ శ్రుణు శ్రుతివివ్రతివన్నేతి—శ్రుతి

విప్రతిపన్నా ఆవేకసాధ్యపాదనసంబంధప్రకాశనశ్రుతిభిః శ్రవణైః స్రవ్యక్షినివృద్ధి
లక్షణైః విప్రతిపన్నానానాప్రతిపన్నా విక్షిప్తాసతి తే తవ బుద్ధిర్యదా యస్మిన్
కాలే స్థాన్యతి స్థిరీభూతా భవిష్యతి । నిశ్చయా విక్షేపరూపచలనవర్జితాసతి సమా
దౌ సమాధీయతే అస్మిన్నితి సమాధిః ఆత్మా తస్మిన్నాత్మనీశ్వేతత్ చిత్తమచలా
తత్రాపి వికల్పవర్జితే శ్వేతత్ బుద్ధిరంతఃకిరణం, తదా తస్మిన్ కాలే యోగమవా
ప్యసి వివేకస్థానం సమాధిం ప్రాప్యసి ॥

You may question me "when shall I attain the Yoga of the *Highest self*, which results from Karma-Yoga, having obtained the discriminative knowledge of the *self* by crossing over the mire of delusion". Listen. When your Anthah-Karana which has been distracted by hearing the various Scriptural passages which disclose multiform ends and means and their relations, concerning activity and renunciation, rests steady on the *self*, free from the change of distraction and doubt (వికల్ప); samadhi is that which is the object of contemplation *i. e., the self*. అర్హిః means అంతఃకిరణం or mind; then you will attain to Yoga *i. e.,* devotion to the knowledge of the *self*, which arises from discrimination.

సాత్త్వికము.

ఆత్మానాత్మపి వేకేమచలనగలిగిన స్థితిగలవానికి కర్మయోగఫలమగు పర
మార్థజ్ఞానము ఎప్పుడు కలుగునని అర్జునుడుడుగు నేమోయని నిలచి శ్రీకృష్ణుడికి
ముచ్చెప్పచున్నాడు. ఆ వేకములగు సాధ్యమును, (వ్రలములను) సాధనములను అట్టి
సాధ్యసాధనములయొక్క సంబంధమును బోధించునట్టియు ఈకార్యమునందు
ప్రవర్తించువాడదు ఈకార్యమునందు ప్రవర్తించవలయును అనునట్టి ప్రసృతినివృ
త్తులను బోధించునట్టివియును, అయిన యర్థవాదవాక్యములచేత నానావిధములగు
ఫలములయందలి యిపేక్షచేతగలుగు విక్షేపమును బొందియున్నబుద్ధి ఎప్పుడు
నానావిధములైన యాలోచనలను వదలుకొని నిశ్చలమైనదై పరమాత్మయందు
ప్రవేశించి యేవిధమైన వికల్పములును లేనిదియగునో అప్పుడు యోగఫలమగు

బ్రహ్మత్వైకత్వవిజ్ఞానము (జీవాత్మవరమాత్మలకు భేదములేదనునట్టి తెలివి) కలుగును. ఎప్పుడు చిత్తదోషముగల వికల్పము, సంశయము, విక్షేపము, విపర్యయము పోవునో అప్పుడు చిత్తము జ్ఞానస్థితులగును.

Notes.

శ్రుతి వివ్రతి వస్త్రము:—In Rik, Yagus and Sama Vadas, at some places Karma, its fruits and its greatness are described; at other places. Upasana, its fruits and its greatness are described; moreover Brahma in his personal and impersonal aspects is described and the results of their worship are also given there. Arjuna having studied all this, is in doubt as to which course is the best one; so his mind has been distracted.

నిశ్చయము = “ నిర్విశేష OR విషయరూపవలన వచ్చితా ” సర్వశాస్త్రములు నిర్విశేషపర బ్రహ్మమందు పరస్పరసంఘటనవలన నిశ్చయముగల.

అచలా = చలన హేతునాం బాహ్యవాసనానాం నాశనాత్, అవిక్రియా OR వికల్పవర్జితా = చలన కారణముగల బాహ్యవాసనలు నశించిపోవుటచేత క్రియా రాహిత్యముగలవై.

సమాధి = సమాధీయ లే చిత్తం అస్థిత్విత సమాధి పరబ్రహ్మ.

యోగం = యోగయోగం. He becomes యోగి.

అత్యయ = రాశిసము.

అర్జున ఉవాచ ||

స్థితప్రజ్ఞస్య కాభావా సమాధిస్థస్య తేజోవి ।

స్థితధీః కింప్రభాషేత కిమాసేత ప్రజేతకిమ్ ॥

54

టీక.

హేతేశవ = ఓశ్రీకృష్ణుడా, సమాధిస్థస్య = మైసచేప్పబడిన సమాధియందున్న, స్థితప్రజ్ఞస్య = బ్రహ్మైకవాచామస్మి (నేనుబ్రహ్మను) అనునట్టి నిశ్చయబుద్ధిగలవానికి, కాభావా = వాచకత్వములేదు, స్థితధీః = బ్రహ్మమునందునిశ్చలబుద్ధిగలవాడు, కిం = ఏవిధముగా, ప్రభాషేత = వలకును, కిం = ఏవిధముగా, ఆసేత = ఉండును, కిం = ఏవిధముగా, ప్రజేత = ప్రవర్తించును.

What is the distinguishing mark of him who, being well seated in Jnana-yoga possesses steady knowledge, O Kesava? How does he of resolute knowledge speak, how does he sit, how does he walk ?

Com. భాష్యం.

—:—

ప్రశ్నచీడం ప్రతిలభ్య అన్యునాద లబ్ధసమాధిప్రజ్ఞస్య లక్షణబుధుస్సీయా స్థితప్రజ్ఞస్యేతి । స్థితా ప్రతిష్ఠితా అకామస్మి పరబ్రహ్మేతి ప్రజ్ఞా యస్య స స్థితప్రజ్ఞః తస్య కాభావా భావణం వచనం కథమసౌ పృతైర్భాష్యతే । సమాధిప్రస్య హేకేశవ స్థితధిః స్థితప్రజ్ఞః స్వయంవా కిం వ్రధాషతే । కిమాసేతి ప్రజేత కిం ఆననం ప్రజనంవా తస్య కథమిచ్ఛేతి ॥

Having seized an opportunity for interrogation, Arjuna asks with a desire to know what the distinguishing marks of one who possesses the knowledge of the Brahma, are. స్థితప్రజ్ఞః is one who possesses the firm knowledge that he is the Para Bhrama; what is the language of him i. e., how is he talked of by others. సుమాధిప్రస్య means one who is devoted to knowledge; how does one who is of steady knowledge, himself speak; How does he sit and how does he walk?

—:—

తాత్పర్యము.

సంన్యాసికి, (ఫలాభిలాషవహి వేదోక్తములగు కర్మములను ఈశ్వరార్పణబుద్ధితో నిష్కామయా చేయుచున్నవానికి లేకసర్వమును వదిలుకొనినవానికి) జ్ఞాననిష్ఠయును, జ్ఞానమును, కలుగునని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిచేత ప్రశ్నకు సావకాశముకలిగినదని అర్జునుడు పరిమార్థజ్ఞానముకలవానికి లక్షణమేమియని తెలిసికొనఁ తలచి యడుగుచున్నాడు. సమాధియందున్నవాడును, నేమబ్రహ్మవైతినను పరమార్థజ్ఞానముకలవాడును, లోకులచేత ఏమనిపిలువబడును. స్థితప్రజ్ఞుడనగా నేను

బ్రహ్మసమన్వితయబుద్ధిగలవాడు. ఇట్టి నేను బ్రహ్మసమన్వితయబుద్ధిగలవాడు (స్థితధీః) తా నెట్లుమాట్లాడును, ఎట్లుకూర్చుంటును, ఎట్లుప్రవర్తించును.

Notes.

(పశ్చిన్నం.—బీజం means cause or opportunity for a question.

సమాధిస్థస్య = “ నిత్యం నిరంతరం నియమేన సమాధిం కుర్వాణస్య ”

సమాధిస్థి యందున్నపుడు స్థితప్రజ్ఞానకు పేరేమని మొదటిరెండుపాదములచేతను అర్థమగుచు అదిగెను.

మిగిలిన మూడుపాదములు సమాధిస్థియైన స్థితప్రజ్ఞనియందు సంభవింపఁబడునది సమాధిమంది లేచిన స్థితప్రజ్ఞనిగురించి యదిగెను.

తేజః.—క్రొత్తిపడు సర్వాంతర్యామియైన నారాయణుడే కనుక సకలరహస్యములను తెలిసినవాడనితలచి అట్లుచూడఁబడునట్లు కల్పింపబడినది.

శ్రీభగవానునాచ.

ప్రజహాతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థమనోగతాన్ ।

ఆత్మిన్యేవాత్మనాతుష్టిః స్థితప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే ॥

సీ

టీక.

(హీనార్థ = ఓయిస్తున్నాడా), యదా = ఎప్పుడు, అన్యేవాత్మ = ఆనందం రసముగల ప్రత్యేకాత్మ స్వరూపమునందే, ఆత్మినా = తనచేతను, తుష్టిః = ఆనందించుచున్నవాడై, మనోగతాన్ = మనస్సునందున్న, సర్వాన్ = సమస్తములైన, కామాన్ = మనోరథములను, ప్రజహాతి = పూర్తిగా విడుచుచున్నాడో, తదా = అప్పుడు, స్థితప్రజ్ఞః = నిశ్చలమైనప్రజ్ఞగలవాడని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

When a man abandons all desires, being satisfied with the bliss of the realisation of the *self* by himself (ఆత్మినా), he is then called the man of steady knowledge.

Com. భాష్యం.

స్థితప్రజ్ఞస్య లక్షణమనేన శ్లోకేన పృచ్ఛతి । యోహ్యదితపవ సంన్యవ్య కర్తాణి జ్ఞానయోగనిష్ఠాయాం ప్రవృత్తః యశ్చ కర్మయోగేన తయోః స్థితప్ర

జ్ఞానేనోఽప్రజహాతీత్యుభయ అధ్యాయః సమాప్తిః పునఃప్రజలక్షణం సాధనం చోపదిశ్యతే। సర్వత్రైవ హ్యధ్యాత్మశాస్త్రే కృతార్థలక్షణాని యానితాన్యేన సాధనాన్యవదిశ్యంతే। యత్సాధ్యత్వాత్ యాని యత్సాధ్యాని సాధనాని లక్షణాని భవంతి తాని శ్రీభగవానువాచ ప్రజహాతీతి। ప్రజహాతి ప్రకిరేణ జహాతి పరిత్యజతి యదా యస్మిన్ కాలే సర్వాన్ సమస్తాన్ కామాన్ ఇచ్ఛాభేదాన్ హేషాన్! మనోగతాన్ మనసి ప్రవిష్టాన్ హృదిప్రవిష్టాన్ సర్వాన్ కామాన్ పరిత్యాగే తుష్టికారణాభావాత్ శరీరధారిణానిమిత్తశేషేష సత్కున్మత్తప్రమణ్యైస్య ప్రవృత్తిః ప్రాప్తేత్యుద్దేవ్యతే। ఆస్మిదీపవ ప్రాయోక్త్యన్వహపప ఆస్మానా స్వేనైవ బాహ్యలభానిరపేక్షిన్మన్మః పునార్థదర్శనామృతరసలాభేన అన్యస్మాదలం ప్రత్యయవాన్ ఫిత్తవ్రజ్ఞః ఫిశాన్రతీతా ఆస్మానాశ్రమివేజా ప్రజ్ఞాయన్య స ఫిత్తప్రజ్ఞా విద్వాన్ సద్దోచ్యతే యిక్తి పుత్ర విత్త లాప్తమాంసం సన్యాసి అశ్వారామః ఆత్మకీడః ఫిత్తవ్రజ్ఞః సర్వార్థః ॥

In this portion beginning with the verse ప్రజహతి to the end of the chapter (అధ్యాయ), the distinguishing attributes of the man of steady knowledge and the means (of obtaining them) are taught for the man who is devoted to knowledge, having relinquished all Karma from the very beginning, and also for one who is in pursuit of knowledge, through his devotion to Karma-yoga. For, everywhere in the science relating to Atma the distinguishing marks of the man of steady knowledge (కృతార్థ) are taught as the means of attaining to emancipation, as they are to be gotten by exertion: The Lord shows here those distinguishing attributes which, being obtainable by effort, are also the means. ప్రజహతి means completely renounces; యదా means at the time; సర్వాన్ కామాన్ means all the various desires; మనోగతాన్ means that enter the heart. If it be said that, when all the desires are abandoned, there being no cause for the generation of pleasures, the continuance of life of the man who has so abandoned all desires, will be like that of an insane or intoxicated man, it is not sound for the following reason. He is satisfied with his ఆత్మశాస్త్రం or the individual *inner self*, with out any regard for the (transient) external advantages, i. e., he is satisfied with the acquisition of the nectar of the realisation of the

Highest Self, with the notion "away with the rest" (అశ్వస్థావలం ప్రత్యయవాన్). క్రితశ్రద్ధః means one in whom the knowledge arising from the discrimination of the *self* and *non-self*, rests firm. He is the man of steady knowledge, who has cast away the desires for progeny, wealth and other worldly things, who has renounced all, and who plays with the *self* in the garden of the *self* (ఆత్మారామః).

—:::—

తాత్పర్యము.

లోకములో నెవ్వడు నైర్వాణముకిలవాడై బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునందే సలకర్మలను సంన్యసింపి బ్రహ్మసృజనమును పొందుటకులేని జ్ఞానమనియెడు యోగమునందు నిష్ఠకిలవాడై ఏవరిండునో, ఎవ్వడు కామములుకలవాడగుటచేత కర్మలనునడలుకొనలేక కర్మయోగముచేత జ్ఞానప్రాప్తికొరకు ప్రసరించుచుండునో అట్టివారిలకు స్థితప్రజ్ఞనియొక్క లక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి. మరియును ఈశ్వోకిముమొదలుకొని ఈమధ్యాయముముగియువరకును స్థితప్రజ్ఞని లక్షణమొకటియెగాక మోక్షమును పొందవలయుననియెడు కోర్కెకిలవానికి మోక్షమునుపొందుటకుదిగినసాధనములుకూడ ఉపదేశింపబడుచున్నవి. జ్ఞానియొక్కజ్ఞానలక్షణములు ఫలమగుటచేత సాధనముకానేరదు. అయినప్పటికిని అధ్యాత్మశాస్త్రమందు జ్ఞానిలక్షణములు ముముక్షువునకు ప్రయత్నసాధ్యములయినవిగుటచేత, (సాధనముచేయుచున్నవానికి) సాధనములగుచున్నవి. మరియును సర్వకామములనువదలినయెడల సంఖోషమునుపొందుటకు దిగినకారణమేదియును లేదుకనుక జీవించియుండగానే సర్వకామపరిత్యాగునియొక్క ప్రవర్తన ఉన్నతప్రకృతినియొక్క సంఘాతమునంటినగుచున్నదనగూడదు. ఏలననగా సర్వకామములనుదాటి వాసనలతోగూడ వదులుకొనినవాడు బాహ్యలాభములయందేమియును కోర్కెలేనివాడై పరిమార్చజూనమనియెడు నవ్మతముకంటె నితరములగు వానియందు నైర్వాణముకిలవాడై ప్రత్యేగాశ్మయందు (శనియందే) తనచేతనేక్రిడించును. ఇందువలనతిష్ఠి కలుగును. ఇట్లు ఈషణత్రయమందును, ధనమందును, లోకిమునందును కోర్కెనుపవలి సంపరిండువిద్వాంసుడు సంన్యాసియనియును, ఆత్మారామడనియును, స్థితప్రజ్ఞుడనియును పిలువబడును.

కామాస — There is a distinction between కామ, and సంకల్పః. “కామః సంకల్ప మూలకః సంకల్పే వాసనామూలకః. న వావాసనయావినా వస్తుని సమీచిన బుద్ధిరుతేతి సమీచన బుద్ధి వినా కామా న సుటతే”. వాసనా means previous impressions: సంకల్ప are the tendencies (‘‘కజనస్యసంసారః’’) arising from previous experiences. కామ is the desire due to that tendency; సంకల్ప is thus the cause for కామ; desire indicates want; absence of it is satisfaction; want is ignorance.

మనోభావో — some say that desires are the feelings of the self; to avoid that notion the adjective “మనోభావో” is used. కామార్జ్య నిర్మల్యం తెల్పితిష్ఠ్యో తదియ్యం తేమం మనూన్విత్త్వం తేః ఇశ్వరాయ వానావా మనూ గానాతి.”

అదితః means “ప్రాహ్లాదో రాక్షసానూ” . ఆ రాక్షసు-వేత కొరడు ప్ర హ్లాద రాక్ష సము-వనం చే సరికి కర్మలయ (రాక్షసి) వాచు ముగించు సంకల్పనికొదలు.

అత్యుపాస్యశ్వాత్ — This has been sufficiently explained in the తాత్పర్యము.

తేన కారణం — తేన అనుత్తర means cause; ప్రాకృ or a portion of the past Karma is the cause of the present existence. No ప్రాకృ expires with the destruction of the body. After one becomes సంశ్వాసీ the cause for the continuance of life, till his death, still exists, namely the unexpired portion of ప్రాకృ.

బహ్య భం. the highest pleasure is the realisation of the self. When one gives up all desires with their cause, the external pleasures will have no hold over him as he enjoys the highest bliss of self realisation.

అన్యథా — (One who is an aimless traveller destitute of the discrimination of good and bad is అన్యథా).

అశ్మారామః — అశ్మ + అ రామం. i. e., One who enjoys the blissful garden of self. అతి ప్రీతిం. అనగా బాహ్యదృష్టి లేనివాడు.

దుఃఖేష్వనుద్విగ్నునాః సుఖేషు విగతిస్సృహః ।

ఓతిరాగభయక్రోధః స్థితిసేర్వుమిరుచ్ఛతే ॥

36

టీక.

దుఃఖేషు = దుఃఖములు వచ్చినప్పుడు, అనుద్విగ్నునాః = క్రోధమును పొందని మనస్సుకలవాడును, సుఖేషు = సుఖములయందు, విగతిస్సృహః = పో

యశ్చయాశలుకలవాడును, వీతరాగభయక్రోధః = సోగొట్టబడిన ప్రేమయు, భయము, కోపము గలవాడును, మునిః = అయినముని, స్థితః = స్థిరజ్ఞుడని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

He whose mind is unruffled by difficulties, who is uninfluenced by pleasures, and is free from attachment, fear, and anger, is the sage of steady knowledge.

10 :-

Com. భాష్యం.

కించ సః పశ్యేత్—ఈ భగవాన్భక్త్యర్థకాక్షణిక ప్రేమని ఉద్వేగితం న ప్రతుభిం దు శ్రాంతో మనో య్య సోయమనుద్విగ్నో నాః తథా సుఖం వ్రాత్యేషు విగతా స్పృహ తృణై యస్య నాగ్నిరివేష్టనాగ్నాథానే సుఖాన్యనుష్ఠేతే స విగతస్పృహః. విగతరాగభయక్రోధః రాగశ్చ భయశ్చ క్రోధశ్చ వీతా విగతా రాగభయక్రోధా యస్మాత్ స వీతరాగభయక్రోధః స్థితః స్థిరజ్ఞః మునిః సంన్యాసీ తదోచ్యతే ॥

ఉద్విగ్నమనః means one whose heart is not agitated amid (the three-fold) calamities of ఆహ్యాత్మిక దుః. Similarly one whose thirst for pleasures does not increase with the increase of pleasures, unlike fire whose thirst increases as fuel is added to it, is విగతస్పృహః. వీతరాగభయక్రోధః is one who is freed from attachment, fear and anger. స్థితః is one of steady knowledge; He is called a sage, who has renounced all karma.

తాత్పర్యము.

ఈశ్లోకముచే స్థితవజ్రనియోక్త మరీకొన్నిలక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి. జ్వరము మొదలుగాగల ఆధ్యాత్మికములును, పెద్దపులులు, సర్పములు మొదలుగాగల ఆధిభౌతికములును, అతివాత, అతివృష్టి మొదలుగాగల ఆధిపైకములును అనునట్టి దుఃఖములు సంభవించినపుడు ఎవడు మనోక్రోధమును పొందజో, ఆగ్రాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిపైకములగు సుఖములు అనగా ఆత్మకాదిదుఃఖములు

లేకుండుటయను నుభయమునభవింపినపుడు వివేకియై కిచ్చెలమున్నచుటచేత అగ్ని హోమాశ్రమ నృద్ధిబొందినవిషయమున ఆకలివనాడై విజ్ఞప్తిగోచరమై, ఎవడు గాగిద్వేష భయాదులు లేనివాడో, వాడు స్వస్థస్థానస్థానమున స్థితిప్రజ్ఞుడగుచున్నాడు. ప్రారబ్ధముచేత దుఃఖములు సంభూతములయినవిషయముగానే దుఃఖము వెనుకగులును వ్యసనముగూడ ప్రారబ్ధమేనని నిశ్చయపరచుమునుబొందచున్నప్పుడు గాయని తొలపక దుఃఖములుమాత్రము ప్రారబ్ధమేననియు, వ్యసనము భ్రాంతిచేతగులునునని వివేకి భ్రాంతిహితుడగుటచేత వ్యసనమును బొందుడు.

Notes.

ఆధ్యాత్మికాదు :— Misfortunes are three-fold.

(1) ఆధ్యాత్మిక - (Calamities arising from some disorder in one's own body, such as fever, headach &c.; (2) ఆధ్యాత్మిక - (Calamities arising from external objects such as tigers, snakes &c.; (3) ఆధ్యాత్మిక - (Calamities arising from the action of the presiding deities such as, wind, rain, and also from యక్షరాక్షసవిశాపాదులు. Pleasures also are three-fold. ఆధ్యాత్మిక ఆధ్యాత్మిక and ఆధ్యాత్మిక such as sound health &c freedom from reptiles, &c. regular timely rains &c.

పీఠికాభిప్రాయము :- “అపకారాని చూచి అపకారిణి ప్రభుని ఆశస్సే మరణానికి తోలియి. పితృత్రయం నాల్గవర్షమునా నరకానికి యేక శత్రువు. ప్రభువు”

మార్గము :- “శ్రుతిని, దృష్టిని, సంపత్తిని సర్వం ప్రతిష్ఠా దృష్ట్యా బ్రహ్మవ మమ తే పర్యంతం జానాల సమ తి త్తనాకారణం మునిశి ప్రహ్లాదం”.

అగ్ని is compared to the causes of pleasures. Fire increases when fuel is added; but a wise man does not long for more pleasures.

యస్సస్వప్రతానభిన్నహస్తత్రైతావప్య శుభాశుభం ।

నాభినందతి నన్నేషి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రసిద్ధితా ॥

57

టీక.

యః = ఏయతీశ్రేష్ఠుడు, సర్వత్ర = సకలద్రవ్యమోజనములయందును, అన

భిన్నహస్తాః = అత్యంతాసక్తిరహితుడో, తత్తత్ శుభాశుభం = ఆయా శుభాశుభ

ములను, ప్రాప్య = పొంది, నాభినందతి = సంతోషింపవో, నద్వేష్టి = ద్వేషము నుపొందవో, తన్య = అట్టిమునివరునియొక్క, ప్రజ్ఞా = ఆత్మనాస్తివివేకజ్ఞానము, ప్రతిష్ఠితా = మిగులస్థిరమునదగుచున్నది.

His discriminative knowledge becomes steady, who being free from attachment everywhere, neither rejoices nor hates when good or bad happens.

—:0:—

Com. భాష్యం.

యోమునిః సర్వత్ర దేహజీవితాదిష్వప్యంభిస్నేహః స్నేహావర్జితః తత్తత్ ప్రాప్య శుభాశుభం తత్తచ్ఛుభం అశుభంవా లభ్యా నాభినందతి నద్వేష్టి శుభం ప్రాప్య నత్యుద్యతి నహృష్యశుభంచ ప్రాప్య నద్వేష్టి ఇత్యర్థః । తస్మై సం వార్ష విషాదవృత్తన్య వివేకజా ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితాభవతి ॥

The *munī* who has abandoned all attachment for body, life &c, does not delight in pleasure nor show hatred towards pain, when they happen; when he is thus free from likes and dislikes, his discriminative knowledge becomes steady,

—:0:—

తాత్పర్యము.

వివేకవంతుడగు విద్వాంసునకు వివేకమువలనగలుగు న్నానము ఏవిధముగా స్థిరముగానుండునో కృష్ణుడీశ్లోకములో చెప్పుచున్నాడు. దేహ, జీవ, భార్యా, పుత్రాదులయందు నేను, నాది, అను అభిమానమును, అప్పుడప్పుడుగలుగు శుభాశుభములయందు సంతోషవ్యసనములును లేని మునియొక్క ఆత్మనాస్తివివేకమువలన గలిగినజ్ఞానము స్థిరమైనది.

Notes.

అనభిస్నేహః;—The absence of attachment is the cause for indifference to pleasure and pain.

సర్వేష్టి, నాభిసందతి:—ప్రారబ్ధకముచేత శుభాశుభములు సంగఱించుచున్నవనివేక
కాటివిషయమై హర్షవిపాదములను బొందదు. మరియును సుముఖువగువాడు నిందించుట,
పొగడుట, మొదలగువానిని వెలుపునట్టిచూటలను చెప్పగూడదని ఈశ్వరము చెప్పచున్నది.

యదా సంహరతే చాయం కూర్శ్మింగానీవ సర్వశః ।

ఇంద్రియాణీంద్రియాథేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా ॥

68

టీక.

యదా = ఎప్పుడు, అయం = ఈయోగి, ఇంద్రియాణీభ్యః = సర్వవిషయములవలనను, ఇంద్రియాణి = శ్రోత్రాదీంద్రియములను, కూర్శ్మః = తాపేలు, సర్వశః = అంతటను, అంగానీవ = కరవరణాద్యవయవములనువలెనే, సంహరతే = ఉపసంహరించుచున్నాడో, తదా = అప్పుడు, తస్య = ఆయోగియొక్క, ప్రజ్ఞా = జ్ఞానము, ప్రతిష్ఠితా = మిగులస్థిరమైనది అగుచున్నది.

When the Yogi withdraws his senses from the sense-objects, as a tortoise draws in, on all sides, its limbs, then his knowledge is (said to be) steady.

Com. భాష్యం.

యదా సంహరతే సమ్యక్ ఉపసంహరతేవ అయం జ్ఞాననిష్ఠాయాం ప్రవృత్తి యతిః కూర్శ్మింగానీవ సర్వశః యథా కూర్శ్మి భయాత్ స్వాన్యంగాన్య పసంహరతి సర్వతః ఏవం జ్ఞాననిష్ఠ ఇంద్రియాణీంద్రియాథేభ్యః సర్వవిషయేభ్యః ఉపసంహరతే తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితేత్యుక్తార్థం వాక్యమ్ ॥

When the sage who is engaged in the pursuit of the path of knowledge, withdraws his senses from all the sense-objects, as tortoise draws in its limbs on all sides through fear, then his knowledge is steady.

తాత్పర్యము.

వైరాగ్యాది జ్ఞాననిష్ఠసిద్ధికోరకు సాధకునకు ఇంద్రియజయము ఆవశ్యకముగుటచేత కృష్ణుడీశ్లోకములో మును తునునగువానికి ఇంద్రియజయమును బోధించుచున్నాడు. మును తునునగువాడు సకలేంద్రియములను విషయములమీదికి బోకుండునట్లు చేయవలయును. అప్పుడు ఆయోగికి ఆత్మావాగ్దేవివేకమువలనగలిగిన జ్ఞానము స్థిరమైయుండును.

Notes.

This verse suggests another duty to be performed by *one desirous of* 'మాక్ష. జిజ్ఞాసోరేవ కిర్తవ్యాంతరంగసూచయత్'

వైరాగ్యము, మోక్షార్థము, ఆత్మపరమైయుండుట అనునవి జ్ఞాననిష్ఠసిద్ధికి ముఖ్యకారణములు. ఇంద్రియజయమైనది ఇవినీర్ధింపవు. కావున ఇంద్రియజయమాత్రశ్యకము.

సంకారతే = This word does not mean total annihilation but only complete withdrawal.

అయః—This word does not mean నిత్యజ్ఞాన or one of steady knowledge but means one who has been working in the path of knowledge ('జ్ఞాననిష్ఠాయాం ప్రవృత్తిః').

కూర్మః—The tortoise withdraws its limbs out of fear of others (చరణభయేన). The Yogi also must withdraw from the objects of sensuous enjoyment through fear of the faults of attachment, aversion &c., or through fear of obstruction to his contemplation "భయేనాచారాది దోషప్రసక్తిభయేన సమాధివిఘ్నభయేన".

విషయావినివర్తంతే నిరావేశస్యదేహినః ।

రసవర్జం రిపోన్యస్య పరంనృష్ట్యా నివర్తతే ॥

59

టీక.

నిరావేశస్య = శ్రోత్రేంద్రియాదులచేత శబ్దము మొదలుగాగలవిషయములను గ్రహింపని, దేహినః = దేహభిమానముగలజీవులకు, విషయాః = శబ్దాదివిషయములు (వాటినిభవము), రసవర్జం = అభిలాషనుమాత్రమువదలి, వినివర్తంతే = మరలిపోవుచున్నవి. అన్య (విషయములను ఇంద్రియములచేత గ్రహింపక

దేహభిమానమునువలనకొనిన) స్థితప్రజ్ఞానకః, పరం = పరమాత్మను, తృప్త్యా = చూచి, రిపోపి = అభిలాషయును, నివర్తతే = మరలిపోవుచున్నది.

The sense-objects turn away but not the taste for them, from an abstinent dweller in the body (Jiva); and even the relish turns away from him who has comprehended the Highest.

—:::—

Com. భావ్యం.

— u. —

తత్ర విషయా ననాహరిణః ఆత్మస్యాపి ఇంద్రియాణి స హ్రియంతే న తు గద్విషయోరాగః స కిధం సంహ్రియంతి తృప్త్యా తే విషయాకృతిః। యద్యపి విషయా విషయోపలక్షితాని విషయశబ్దవాచ్యానింద్రియాణి నిరాహరిణ్య అనా హ్రియమాణవిషయస్య దేహినః కిప్తే తపసి స్థితిస్య మూఢస్యాపి నివర్తతే దే హినః దేహవలః రసవర్జం రసో రాగో విషయేషు యః తం వర్జియిత్వా రసశబ్దో రాగే ప్రసిద్ధిః స్వచ్ఛందః స్వరసేన ప్రవృత్తోసి కో రసజ్ఞిత్యాది దర్శనాత్ సోఽపి రసో రంజనకూపః సూక్ష్మః అస్య యతః పరం పరమార్థస్యాపి బ్రహ్మ దృష్టోపలభ్యాహమేవ తదితి వర్తిమానస్య నివర్తతే నిర్భజం విషయః శ్చానం సంపద్యతే ఇత్యర్థః। నానాని నన్యద్దర్శనే రసస్య ఉచ్ఛేదః తస్మాత్ సన్యక్ దర్శనా త్మికాయాః శ్చైరన్యం కర్తవ్యమిత్యభిప్రాయః॥

Now, the senses of even the deceased man who is incapable of enjoying the sense-objects, are withdrawn but the taste for them does not cease. It is here stated in the words of the verse 'విషయా' how that taste also ceases. విషయాః which literally denote sense-objects, but mean here senses which comprehend the sense-objects, withdraw from objects in the case of one who is not capable of enjoying the sensuous objects and also in the case of the ignorant man who, engaged in severe penances, abstains from the enjoyment of sense-objects. దేహినః means of the resident in the body who is under the notion that he possesses a body. రస is used in the well known sense of taste for the sense objects, as observed in the passage "స్వచ్ఛందతః...సరజ్ఞః". Even this subtle taste of the form of

attachment ceases in the case of one who has realised the Brahman in the form 'that I am'. సాక్షాత్తే means his cognition of the sense object becomes devoid of the seed. In the absence of complete comprehension, the taste (for objects) is not eradicated. Therefore steady effort for the full realisation of the *self* must be made.

తాత్పర్యము.

ఇంద్రియములను విషయములమీదికి బోకుండునట్లు చేయుట జ్ఞానముస్థిరముగానుండుటకు దగిన కారణమని చెప్పితివి. అయితే లోకములో యేదోయొక కార్యమును దేశించి కఠినతపస్సచేయుచు మహామునవలంబించి ఇంద్రియముల చేత విషయములను అనుభవింపని దేహాభిమానికని, రోగాదులచేత పీడింపబడుచున్నవానికని, ఇంద్రియములు విషయములమీదికి పోకయుండును. అయినప్పటికి విషయాభిలాష నశించదు. కావున నీవు చెప్పినమాటయుచింతి మగనుండలేని యగ్గునుడడుగునేమోయనితలచి బ్రహ్మజ్ఞానమును బ్రహ్మజ్ఞానవిప్రయును విషయాభిలాష రాహిత్యమువలన గలుగునని కృష్ణుడీశ్లోకములూ చెప్పుచున్నాడు. విషయములనగా విషయములను గ్రహించు ఇంద్రియములు. దేహిని; అనగా దేహాభిమానముగలవానికి. “స్వచ్ఛందతః స్వరసేన ప్రవృత్తోరసికో రసజ్ఞః” (ఇచ్ఛానుసారముగ ప్రవర్తించువాడు రసికుడు రసజ్ఞుడు) అనునట్టి వృద్ధవాక్యప్రయోగములయందు రసశబ్దమునకు రాగము అనగా కోరిక అగమనిచెప్పబడియున్నది. ఇంద్రియములను విషయములమీదికి ఆశతోపోకుండునట్లు చేసినయెడల విషయజ్ఞానముసోపును. సద్గురూపదేశాదులచేతను నేను బ్రహ్మనియితిననునట్టి జ్ఞానముకలుగగానే సూక్ష్మమైన విషయాభిలాషకూడబోవును. అప్పుడు ఆత్మజ్ఞానము స్థిరముగానుండును గనుక ఆత్మానాత్మవివేకమువలన గలిగిన జ్ఞానము స్థిరముగానుండుటకు దగిన యత్నము చేయవలయును.

Notes.

నిరాహారః.—One who fasts through necessity or choice is నిరాహారః. Certain men, for certain purposes, perform austerities under vows. During that time, they may abstain from sensuous objects. Again

the burning light. I shall behold, by your favour, your glorious and agreeable form. I am not entreating you as a servant would do. I am one with the Purusha who resides in the solar sphere, having for his members the వ్యాకృతీ. He is భువః because he takes the form of man (భువః) or he fills the whole universe, in the shape of Prana and intelligence; or because he resides in the city of heart.

.0:
సాత్పర్యము.

జగత్తును పోషించుటచేత సూర్యుడు, 'పూషణ్' అనియును, ఒంటరిగా చరించుటచేత, 'ఏక రై' అనియును, స్వమును శిక్షకుడగుటచేత, 'యమ' యనియును, కిరణములను, ప్రాణములను, ప్రవహదార్దములను స్వీకరించుటచేత, 'సూర్య' యనియును, బ్రహ్మకు సంతానరూపముగుటచేత, 'ప్రాజాపత్య' యనియును, పిలువబడుచున్నాడు. ఓసూర్యుడా నీకిరణసమూహమును మారముగా యుము. దహించు నీ తేజస్సును ఉపసంహరింపుము. కళ్యాణగమమగునీరూపమును నేను చూచెదను. నేనునీమండలమందు బ్రహ్మముకింటె భిన్నుడనుకాను. కావున నేను నవుకరివలె యాచించుటలేదు పురుషాకారముగానుండువాడు, లేక జగత్తును ప్రాణబుధ్యాత్మికముగా నిండియున్నవాడు, లేక హృదయపురిమందుండువాడు, పురుషుడెబడుచున్నాడు.

Notes.

ఏక రై.—There is a Sruti "సూర్యుడ కాకీచరతి".

సూర్య —This may mean one who goes well in heavens = సూర్యుడు or the absorber of liquids &c.

యత్ = the well known = ప్రసిద్ధిం.

కళ్యాణతమం —అతనియెడ కళ్యాణం, ఆనందాత్మికరూపం.

పశ్యామి = realise = సాక్షాత్ కరమి.

యః = ప్రసిద్ధి, ఆ సూ = ఆవిర్భవించుటకు.

సూర్యః = the Brahma in the solar orb is not visible; the second అసా means శాస్త్రదృష్టి ప్రత్యక్షః = directly seen through the eye of the Sastras

అహం=means the Brahman who is the object of 'I' "అశ్రుత్తత్యాయాంబధః".

కృత్యుతి is a mystical word or sound. The important ones are ఓం, భూః, భువః, శువః. These commence the daily prayers of 'Brahma'. Here the Vyahritis are the members of the sun. భూః is his head, భువః is shoulders, శువః:తరిస్థాపాదా feet; తస్యభూంశిరః భువ ఇతి దానుఃశువరిరి తరిస్థాపాదానితస్యధః.

వాయురనిలమమృతమథేనం భస్మాన్తగ్ శరీరం ।

ఓంక్రతోస్సృరకృతగ్ స్సృరకృతోస్సృరకృతగ్ స్సృర ॥

17

టీక.

అథ = అనంతరమందు, ఇదంశరీరం = ఈశరీరము, భస్మాంతం = భస్మమే అంతముగాగలది (అపుగాక). వాయుః = ఈశరీరస్థముగుప్రాణవాయువు, అమృతం = నాశనములేని, అనిలం = సర్వవ్యాపియగుసూత్రాత్మప్రాణమును (పొందుగాక), క్రతో = సంకల్పరూపముగుపరమాత్మా, ఓం = ఓంఅని, స్సృర = స్మరింపజేయుమా, కృతం = ఇదివరకుజేయబడినదానిని, స్సృర = స్మరింపజేయుమా.

Let the air (confined in the body and known as Prana) become merged in the imperishable and all-pervading Air; let this body end in being burnt away to ashes. O! Atma in the form of mind (క్రతో), put me in mind of ఓం. Remember what has been done. O! Atma in the shape of mind, remember what has been done.

Com. భాష్యం

అథేదానీం మమ మరివ్యతో వాయుః ప్రాణోఽభ్యాగ్మృతమిచ్ఛేదం హి త్వాఽధిదైవతాత్మానం సర్వాత్మకమనిలం అమృతం సూత్రాత్మానం ప్రతిపద్యతామితి వాక్యశేషః । లింగం చైదం జ్ఞానకర్మసంస్కృతముష్టామితి ద్రష్టవ్యమ్ ఇదయాచనసామర్థ్యాత్ । అథేదం శరీరమగ్నిహుతం భస్మాన్తం భూయాత్ గోపాచనమోంప్రతీకాత్మకత్వాత్ సత్యాగ్మృతమగ్నిహుతం బ్రహ్మభే

దేవోఽహ్యతే । హేత్రతో సంకల్పాన్యకస్మరయన్మమస్మర్తవ్యం తస్య కాలోఽయం
ప్రశ్నపస్థితః అతః స్మరైతావంతం కాలం భావితం కృతకుగే) స్మర యన్మయా
బాల్మవభృత్యనుష్ఠితం కర్మ తచ్చ స్మర క్రతో స్మరకృతం సృరేతి పునర్వచన
మాదరార్థమ్ ॥

Now, as I am dying let the air or Prana leave its confinement within the body, and enter the immortal, the all-pervading, divine form of air known, as Suthrathman. The word ప్రవేశ్యతాం or 'enter' should be supplied after the word అహం, to complete the sentence. It is to be noted that the notion " Let my subtle body or లింగశరీరం which is purified by the knowledge of the deities and the performance of Karma, ascend " must be supplied by virtue of an entrance, having been entreated; now let this body which is given as an oblation to Agni, end in being reduced to ashes. ౬౬, according to the mode of worship, being a ప్రతిక or substitute for the Truth known as Agni, is spoken of as *one* with Brahman. క్రతో means O! mind of thought forms, remember *i. e.*, the time to remember what I should, has now come. So remember what has been thought of all this time. O! Agni, remember what has been done *i. e.* all the Karma that has been done by me from my childhood. The repetition of the expression కృతాశ్మర denotes anxiety of mind.

—::0::—

తాత్పర్యము.

పూర్వోక్తమైన కిర్మజ్ఞానసముచ్చయమును అనుష్ఠించు సగుణవిద్యోపా
సకుడు మరణకాలమందు లింగప్రాణము అధ్యాత్మస్వరూపమగు దేహబంధమును
విడిచి ఆధిదైవతాత్మస్వరూపమయిన సూత్రాత్మకమగు నాశనరహితమైన బహి
ర్వాయువును బొందుగాకయని అన్వయించుకొనవలెను. నాకుమార్గమును ఇమ్మని
యాచించుటచేత “జ్ఞానకర్మముల చేతను పవిత్రమగు నాలింగశరీరము పైకివె
ళ్ళునుగాక ” యనునది లోపించినట్లు అన్వయించవలెను. అన్నిటి ఆహుతిగానున్న
ఈదేహము భస్మమయిపోవునుగాక. ఉపాసనానుసారముగా సత్యాత్మకు ప్రకృ

మగు ఓమ్ అనునది బ్రహ్మముగా జెప్పబడినది. ఓమ్ అనిస్మరింపజేయుమా. ఓ పరమాత్మా ఇంతవరకును భావనజేసినదానిని స్మరించుకాలము సంప్రాప్తమయినది. దానిని స్మరణవిషయముచేయుమా. బాల్యసభృతినాచేత అనుష్ఠించబడిన జ్ఞానకర్మలను స్మరింపజేయుమా. క్రితోస్మర, క్రితోస్మర అని అభ్యంతాదరముకొరకు రెండుసార్లుచెప్పబడినది.

Notes.

హిరణ్యమేన— పూచి నేక్షకలై అనుచుత్రములు సగవదా సగుణవిద్యోహసమనిదేతి పరిపాదవలయును.

శంశ రాశర్జ explains this manthra with slight modifications; వాయుః ప్రాణరూపః నిలం బాహ్యవాయురయ్యుః; Let the inside air known as Prana join the external air, అమృతం=అనందాత్మరూపం సోఽహమస్మీతిపూర్వగుణభవః. The word అమృతం is made to agree with శావాం in the previous manthra & e, it means 'I am the immortal Atma

అశ్వదం= వాయుః శరపరానంతరం, & రం=ప్రత్యక్షం.

భస్మాశ్రయం=భస్మ అంబయస్మాత్ ఇతి భస్మాశ్రయం.

శరీరం=సూలం హోవం పృఃవీణాలు. After Prana has left its confinement, let this gross body (ఇశ) which will be reduced to ashes, enter the gross earth.

అఘాత్యా— The individual spirit which belongs to and presides over the body అభిదైవతం—the body of gods and superhuman beings. అఘాతః—the essential element of matter.

సూత్రాత్మ—అన్నిటియందును వ్యాపించియుండెడివాడిగుటచేత వాయువు సూత్రాత్మత్వయంపిలువబడుచున్నాడు.

యథోపాసనం—The థాంగోన్యోపసన్ యోగ్ష్వాత్ exhaustively deals with the various aspects and the ways of worshipping the syllable ఓమ్. It opens with “ ఓమిత్యేదిదక్షరముద్గ్రీహముపాసీతి ”. One ought to meditate upon the syllable ఓమ్. The word ఓమ్ is composed of the parts ఆ, ఉ, వ which mean the Brahma, the Vishnu and the Siva. The Verbal form ఓమ్ becomes the image (ప్రతిక) of the *supreme self*, like idols. So the word ఓం is one with Brahma.

१७४७:— The dying man requests that he may be put in mind of the deva who has been the object of his life-long worship, at the time of death.

క్రతుః :— సుఖాన్నిక *i. e.*, the god sun, the inspirer of thoughts.

అగ్నేనయసుఁ ధారాయే అస్మాన్ విశ్వానిదేవయనాని
విద్వాన్. యద్యోగ్యసజ్జ్ఞమలరాణమేనో భూఁస్థాం
తే నమః కిం విదేమః ॥ ఇత్యుపనిషత్.

ఇతి వాఙ్మనోసంహితోపనిషత్సంపూర్ణా.

ఓమ్ పూర్ణమః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్పూర్ణమౌచ్యతే ।

పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యతే ॥

ಓಮ್ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ..

ప్రశ్న.

హేఅగ్నే = అగ్నిశబ్దవాచ్యుడగుస్వామీ, అస్మాక్ = నములను, సుప
ధా = ఉత్తమమార్గముచేరిను, రాయే = క్రిష్టఫలభోగముకొరకు, నయి = తీసి
కొనిపోవ్వా, దేవ = దీప్తస్వరూపుడా, విశ్వాని = సకలమైన, వయునాని = క
ర్మములను, విద్వాక్ = తెలిసికొనినవాడవై, అస్మత్ = మావల్లనుండి, జాహు
రాణం = కుటిలవచనకూపముగు, ఏవః = పాపమును, యయోధి = తొలిగింప
జేయుమా, తే = నీకొరకు, ఎయిం = మేము, భూయిష్ఠాం = విస్తారముగు, నమ
ఉక్తిం = నమస్కారవంశ్యమును, విధేమ = చేయుచున్నాము.

O Agrī, lead us on by the good path, for the enjoyment of the results of our karma; O resplendent god (अग्रि), knowing all our deeds, remove from us the sin of fraud and dishonesty. We offer to you plentiful words of prostrations.

-----::0::-----

Com. భాష్యం.

————:0:————

పునరన్వేష మంత్రేణ మార్గం యాచతే | అగ్నేనయేతి—హే అగ్నే న
య గమయ సుపథా శోభ నేన మార్గో సుపథేతి విశేషం దక్షిణమార్గస్యవ్యవస్థ

ర్థం నిర్విణ్ణోహం దక్షిణేన మార్గేణ గతా గతలక్షణేన అగో యాచే త్వాం
పునఃపునః గమనాగమనస్థితేన శోభనేన పథానయ రాయో ధనాయ కర్మఫల
భోగాయోత్పర్థః । అస్మాక్ యథోక్తకర్మఫలవిశిష్టా విశ్వాని సర్వాణి హేదేవ
వయునాని కర్మాణి ప్రజ్ఞానానివా ఏద్యా జానన్ । కింఽ యయోధి వియో
జయ వినాశయ అస్మత్ అస్మత్తో జాహురాణం కుటిలం వంచనాత్మికం పనుః
పాపం తతో వయం విశుద్ధాః సన్త ఇష్టం ప్రాప్నోమ్య ఇన్యభిప్రాయః । కింతు
వయమిదానీం తే నశక్నుమ పరిచర్యాం కిర్తుం భూయిష్ఠాం బహుతరాం తే తు
భ్యం నమఉక్తిం నమసాకరవచనం విధేమ నమసాకరేణ పరిచరేమేత్యర్థః ॥

అద్యమూ వృక్ష్యం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్నుతే । వినాశేన
మృక్ష్యం తీర్త్వా సంసారాత్పామృతమశ్నుత ఇతి శ్రుత్వా కేచిత్ సంశయం కు
ర్వంతి । అతః తన్నిరాకరణార్థం సంక్షేపతో విచారణాం కరిష్యామః । తత్ర తా
వత్ కిన్నిమిత్తః సంశయఇత్యుచ్యతే । విద్యాశబ్దేన ముఖ్యా పరిమాతృవిద్యైవ క
స్మాన్మగ్నహ్య తేఽమృతత్వంచ సమాక్తాయాః పరిమాతృవిద్యాయాః కర్మణశ్చ
విరోధాత్ సముచ్చయానుపపత్తిః । సత్యం విరోధస్తు నావగమ్యతే విరోధావిరో
ధయోః శాస్త్రప్రమాణత్వాత్ యథాఽవిద్యానుష్ఠానం పిద్యోచననంచ శా
స్త్రప్రమాణకం తథా తద్విరోధావిరోధావపి యథావ సహింస్యాన్సర్వాభూతా
నీతి శాస్త్రాదవగతిం పునః శాస్త్రేనైవ బాధ్యతేఽధ్వరే వశుం హింస్యాదితి । ఏ
వం విద్యావిద్యయోరపిస్యాత్ విద్యాకర్మణశ్చ సముచ్చయో నదూరమేతే వి
పరీతే విఘాతీ అవిద్యాయావవిద్యేతి శ్రుతేః । విద్యాంఽపి విద్యాంకేతి వచనాద
విరోధఇతిచేన్న హేతుస్వరూపఫలవిరోధాత్ । విద్యాఽవిద్యావిరోధాఽవిరోధ
యోర్విఃస్థానంభవాత్ సముచ్చయ విధానాదవిరోధ ఏవేతిచేన్న । సహసం
భవానుపపత్తేః క్రమేనై కాశ్రయేప్యతాం విద్యాఽవిద్యే ఇతిచేన్న విద్యోన్మత్తా
వవిద్యాయాహ్యస్త త్వాత్తదాశ్రయేఽవిద్యానుపపత్తేః సహ్యగ్నిరుష్ణః ప్రకాశశ్చే
తి విజ్ఞానోత్పత్తే యస్మిన్నాశ్రయే తమత్వన్నంతస్మిన్నేవాశ్రయే శీతోఽగ్నిరప్ర
కాశోవేత్యవిద్యాయా ఉత్పత్తిర్నాపి సంశయోఽజ్ఞానంవా । యస్మిన్ సర్వాణి
భూతాని ఆత్మైవాభూద్విజానతః । తత్ర కోమోహః కిః శోకః పకత్వమనుపశ్య

త ఇతి శోక మోహోద్వేగసంభవశ్రుతేః । అవిద్యాసంభవాత్ నిడుచు దానన్య కర
శోఽన్యసువచ త్రిగువోచాను । అమృతమశ్మత్తత్తత్వాపేక్షిః శుక్లమృతం విద్యాశ్
జ్ఞేన వరమాత్మవిద్యాగహణే హిరణ్మయేనేత్యాది నా ద్వారమాగ్నాది యాచన
మనుషపన్నం స్యాత్తస్మాదుపాసనయా సముచ్ఛయోనవరమాత్మవిజానేనేతి య
థాఽస్మాభిర్వాక్యభ్యాతం ఏవ మంత్రాణామర్థభ్రష్టపరన్యతే ॥

ఇతి శ్రీగోవిందభగవత్ పూజ్యపాదశిష్యస్య పరమహంస

పరివ్రాజకాచార్యస్య శ్రీశంకరభగవతః కృతౌ

వాజసనేయసంహితోపనిషద్భాష్యం

సంపూర్ణం.

ఓంకరిణ్యత్.

Again he entreats passage by another manthra, namely అశ్న
శయ... శయ means lead. శుపథా means by good path. The epithet
శుపథా is used to keep away the southern path. The dying man who
entreats a passage is to be understood as saying, " I entreat thee,
because I am pained and overcome with grief by going over and
over again along the southern path, by travelling along which one
is sure to return. Please therefore take me along the good path
(northern path) which knows no returning". రాజు means 'for
wealth' i. e., for the enjoyment of the fruits of karma. అస్మాకే
means 'us' possessed of the results of the aforesaid Karma ; ఏవాని
means 'all'; వయశాని means actions or knowledge. ఏవాన్ means
'knowing'; కించ moreover; యయోఽఽ means 'destroy'. అస్మత్ = 'from
us'. జాహురాణం means 'in the shape of fraud'. ఏశః = means sin.
The meaning is, being purified from it, we get the satisfaction of
our desires. But now (at this stage) we are not able to do you
(physical) service. భూయస్థేఽం means many. We can serve you
only by offering many prostrations through words. Some doubt
has been entertained by some regarding the construction of the
latter halves of the 11th and the 14th mantras. We therefore inter
briefly into their discussion for dispelling their doubt. It is to be
asked what the doubt is about. It is this-why should not the term
ఏవాన్ be understood as importing, in its primary sense, the know-

ledge of Paramathma and so also అపృథక్ (in the above passage)? They argue thus. There is indeed an inconsistency in the combination of the performance of karma and the knowledge of Paramathma, as they are naturally opposed to each other. This antagonism is not perceivable. For, antagonism and agreement are based alike on the authority of the sastras; just as the performance of karma (అపారాధ) and the devotion to knowledge (విద్యాపాశనం) rest alike on the authority of Sastras, so also is their antagonism or agreement. For instance, the (sastric) injunction 'do not kill any being' is overruled by another sastric injunction, 'In sacrifice kill a sheep'. The same thing applies to karma and knowledge. If it be contented that the combination of karma and knowledge cannot co-exist, on the authority of the sruti "They are opposed to each other and travel at great distance by different roads, karma and knowledge" we say that there is no antagonism between them by virtue of the text. "He who follows both knowledge and karma..." (11 manthra). We (the Sidhanti) say it is not so; For, they are opposed to each other, in their causes, nature and results. But if it be contented that, from the non-existence of the option of knowledge and karma being opposed and not opposed to each other and from the existence of injunction regarding the combination of knowledge and karma, there is no antagonism, we say that the contention is unsound. For, their co-existence (సహసంధం) is impossible. If it be urged that they may gradually grow to exist together in the same individual, we say it cannot be. For, when knowledge springs up, ignorance disappears; so ignorance cannot exist in the individual in whom knowledge resides. It is a well known fact (ఘటన) that, when the knowledge that fire is hot and bright arises in an individual, the knowledge that it is neither hot nor bright cannot exist, nor even the doubt whether it is hot or bright, can arise in the same individual, at the sametime. For, grief and delusion can no longer exist, as declared by the Sruti "when to the knower all living beings become one with his own Atma, where is grief, where is delusion to one who sees this unity". We have already stated that when ignorance ceases to

ఉదక తేజస్సులకు ఈక్షిణ్యత్వము గాణముగా నీక్రిందశ్రుతులలో చెప్పబడియుండుటచేత గాణార్థమువచ్చినదని పూర్వపక్షీనమర్థించుచున్నాడు. శ్రుతి “తత్తేజవితుతః తాతపవిత్రంత” (తేజస్సు ఆలోదించెను. ఉదకములు ఆలోదించెను). ఇచట అగ్నిజలాదిఃస్త్వపులు శ్రుతియందు సల్పపురస్సరముగా సృష్టించినట్లు చేతనత్వారోపణముచేయబడుచున్నది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తుయందు ఆసితధ్యాయములో వివరించబడిన ‘సత్’ అనుపదముచేత తెలియజేయబడిన జగత్కారణకర్తకు ఈక్షణ్యధర్మము జౌపచారికముగా గ్రహించబడవలయును. ఏలనగా ఆఖండయందు చాలాధాన్యము అనేతనములకు ఈక్షణ్యధర్మము జౌపచారికముగా జెప్పబడినది. అచట సత్పదార్థము అచేతనమగు ప్రధానమయియున్నది. కావున శ్రుతిచోదితమగునీక్షిణ్యత్వము ప్రధానకారణవాదమునకు విరోధికాదని సాంఖ్యులు వాదించగా నీతిరువాత సూత్రముప్రవర్తించినది

Notes.

అగ్నిత్వాత్ = అపేదప్రమాణితత్వాత్ i. e., not based on the authority of the Vedas.

సలిక్ష...ప్రాతః:— this sutra (2 అ. 1 పా. 4 సూ) shows by reasoning how from homogenous Brahma the world with endless diversities has emanated.

విపరిషత్ = tends to fall.

ప్రత్యాసన్నసదై = on the eve of impending creation.

The position of the Sankhyas.

Granting that ‘thought’ is ascribed to the cause of the universe and that the *non-intelligent* Pradhana cannot therefore be the cause, as the Sidhanti contends, the Sankhya says that non-intelligent things are spoken of as intelligent agents in a figurative sense. He gives two illustrations from ordinary life and two illustrations from Sruti, in proof of his statement.

(1) People seeing a river bank about to fall, say that the bank is *inclined* to fall as if the non-intelligent bank possessed intelligence.

(2) Some intelligent person intends to do a certain act and according to his purpose does it. So Pradhana by virtue of its own nature manifests itself through *మహాదా*. The two illustrations from the *śruties* are “the fire thought; the water thought”.

మహత్ :— This is the second principle in the evolution. This is called *అవికత్వం*, *బుద్ధికత్వం* or *మహత్త్వం*.

తద్వత్ శక్త్యర్థం :—In the second Khanda of the sixth Adhyaya in the Chandogya Upanishad, it is stated (1) “*శతేవసా మృతమగ్రహా నీత్...*, *తద్వైక్షతమహస్యా ప్రజామృతే*”. “In the beginning this (universe) was a pure Being... *It saw* ‘may I be many...’. (2) ‘*తాఅవవిక్షత*’ ‘The waters saw’—; (3) ‘*తద్వైక్షవిక్షత*’ ‘The fire saw’. The word ‘*విక్షత* = saw’ has been used thrice in the Khanda; the word *విక్షత* has been used figuratively in the case of the non intelligent things such as fire and water in two places. In the first passage *శత్* in ‘*తద్వైక్షత*’ refers to *శత్* (Being) which is the agent of the act of ‘seeing’; so in the third place also ‘thought’ is to be ascribed in a figurative sense to Being denoted by *శత్* which is the agent of seeing (*శత్ శక్త్యర్థం*). Owing to the existence of the frequent use of the word ‘seeing’ in the figurative sense in the Khanda. So the declaration of the Vedas that creation is preceded by thought does not effect the Pradhana theory of the Sankhyas. The Sankhyas argue that ‘*శత్*’ (Being) is the Pradhana.

ఈ ప్రత్యధికరణమ్.

6 సూ.—గౌణశ్చేన్నాత్మశబ్దాత్.

గౌణః—జేత్—న—అత్మశబ్దాత్.

టీక.

గౌణశ్చేత్ = అప్ తేజస్సులయందువలెనే ప్రధానమందుగూడ ఈక్షిత్తు త్వమావచారికమంటివేని, న = అదిసరికాదు, పలననగా, అత్మశబ్దాత్ = శ్రుతి యందాత్మిశబ్దప్రయోగముండుటవలన.

If it be contended that 'soeing' is used in a figurative sense, in reference to 'సత్' Being, it is not so on account of the word Atma (being used to denote 'సత్', the cause of the world).

—::—

Com. భాష్యం.

—'0:—

యదుక్తం ప్రధానమచేతనం సచ్చబ్జవాచ్యం తస్మిన్స్థితచారిక ఈ క్షతి రప్తేజసోరివేతి తదసత్. కస్మాత్ అత్మశబ్దాత్. సదేవసోవ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యుపక్రిమ్య తదైక్షత తత్తేజోస్పృజతేతచ తేజోబన్నానాం సృష్టిమిక్త్యా తదేవ ప్రృతం సదీక్షితృతానిచ తేజోబన్నాని దేవతాశబ్దేన పరామృశ్య ఆహ సేయం దేవతైక్షత హంతాహమిమా స్త్రీస్తోదేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవి శ్య నామయాపే వ్యాకరణవాసీతి; తత్రయది ప్రధానమచేతనం గుణవృత్త్యేక్షిర్ని కిల్వే తత్తదేవ ప్రకృతత్వాత్ప్రేయం దేవతేతి పరామృశ్యేత సతదాదేవతాజీవ మాత్మికజే నాభినధ్యాత్. జీవోహి నామచేతనః శరీరాధ్యక్షః పాణానాం ధా రయితౌ తస్మిన్స్థేర్నిర్వచనాచ్చ సకథమచేతనస్య పరిధానస్య అత్కాభివేదా త్కాహి నామస్వరూపం నాచేతనస్య ప్రధానస్య చేతనోజీవః స్వరూపంభవితు మ్స్థితి. అథతు చేతనం బ్రహ్మ ముఖ్యమీక్షితృపరిగృహ్యేత తస్య జీవవిషయఆ త్మశబ్దప్రయోగ ఉపపద్యతే. తథా నయపవోఽణిమైతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్స త్యం సలక్ష్నా తత్త్వమసి శ్వేతకేతోత్త్యత్ర సలక్షేతి ప్రకృతం సదశీమాన

మాత్సానమాత్సశబ్దే నోపదిశ్య తత్వమస శ్వేతకేశోత్థతి చేతనస్య శ్వేతకేశో
రాత్వశ్వేన ఉపవిశతి। అప్రేజసోస్తు విషయశ్వాదచేతనస్యం నానురూపవాక్యకర
ణాదావ ప్రయోజ్యత్వేనైవ నిర్దేశాన్నచాత్సశబ్దవర్తిం చన్ముఖ్యత్వే కారణమ
స్తీరియుక్తం కూలవత్ గణిత్యమీక్ష్మిత్యస్యతయోరపివ సదస్థితిత్వాపేక్ష
మేవేక్ష్మిత్యం। సతస్త్యైశ్శబ్దాత్ నగణమీక్ష్మిత్యమిత్యుక్తం। అథోక్త్య
తాచ చేతనేపి ప్రధానే భవత్యాత్మశబ్ద ఆత్మనసర్వార్థ కారత్వాత్ యథా రాజ్ఞః
సర్వార్థకారిణి భృత్యేభవత్యాత్మశబ్దో మమాత్మా భద్రసేవిత్తి ప్రధానంహి పు
రుషస్యాత్మనో భోగాపవర్తా కుర్వచుషకరోతిరాజ్యభవ భృగ్యో సంధిగ్రహాదిషు
వర్తమానః అభినైకపవాత్మశబ్దేష్టితనాచేతనపయో భవిష్యతి। భూతాశ్చేంద్రి
యాశ్చేతివ ప్రయోగదర్శనాత్। యతైకపవ జ్యోతిః శబ్దః క్రతుస్వలనపయ
స్త్రుతి కుతప్రదాత్మశబ్దాదీక్షితేరగణ్యామిగ్నోడత్రరంపతి॥

If it be your contention that "seeing" is ascribed to the non-intelligent Pradhana which is denoted by the term *సత్* Being, in a figurative sense, as it is to fire and water, we say that it is not so. Why so? by reason of the word *సత్* (Being) being declared to be the Atma (*నే* సత్త్వా); the passage (in Kan. II. Ad. VI Ch. Up.) beginning with 'సదేవసోమ్యద మగ్రాత్సత్' (in the beginning, my dear, this was pure Being), having described the creation of fire, water and earth, in the words 'తత్రైవోఽపృజత తదహోఽపృజత యః' (It created fire, it created water), states that the Being (*సత్*) which is the subject of the chapter (ప్రకృతం) and which is endowed with the capacity of 'seeing' and also fire, water and food, are denoted by the term Devata in the words 'నే యందేవతైక్షత వాస్తావాని మాన్తీప్రదేవతా అనేన జీవేనాత్మినా స్మరవిశ్వనామయా వ్యాకరణాః'. "This *very* deity thought well 'may I enter into all those three devatas by means of this Living self (జీవాత్మనా) and appear under different names and forms" (2. Ka. III. Ad. VI). If it be said that the non-intelligent Pradhana is figuratively spoken of as 'thinking'; we shall have to assume that the same Pradhana being the subject matter of the Khanda, is referred to, by the word "*that devata*" (నేయందేవతా). In that case the

devata would not speak of Jiva as the Atma. The term 'Jiva' denotes, according to the recognised sense and the etymology of the word (జీవఃస్థితిశాస్త్రం) the *intelligent* entity which presides over the body and sustains the vital breaths. How then can it be the *self* of the non-intelligent Pradhana. By Atma is meant a form of the Being; and it is impossible that *intelligent Jiva* can become the *nature* of the *non-intelligent* Pradhana. If, on the other hand, the Brahma is considered as referred to, in the Khanda, as 'seeing' (thinking) in its primary sense, then the use of the word Atma with reference to Jiva is quite appropriate. Similarly another passage (in the same Adhyaya) 'Now that which is the subtle essence, in that, all that exists has its *self*; that is the True; that is the self; that thou art, O Svethaketho' (7 M. 8 Ka. 6 A. Cha. Up.) having designated, in the expression సతత్త్వం (that is the self), the Being (సత్) which is the subject matter of the chapter and which is the subtle Atma (అపరిమళమాత్మకం), by the word Atma, goes on to say తత్త్వమసి...త్ (that thou art O! Svethaketho) and thus describes the *intelligent* Svethakethu, to be of the nature of the Atma. Fire and water, on the other hand, are non-intelligent as they are objects (of vision) and as they are declared to be involved in the process of evolution of names and forms; and there is no such reason for ascribing 'thought' to them in its primary sense, as the use of the word Atma in reference to సత్ (being) furnishes. It is reasonable to say that 'thought' is ascribed to them in a secondary sense, like the inclination of a river bank; and even in their case 'thought' is to be understood as dependent upon their being presided by సత్ (Being). But it is not proper to say that 'thought' is ascribed to సత్ Being, in a secondary sense, by reason of the employment of the word Atma to సత్. Here a new objection is raised by the Sankhyas—The word Atma may be applied to the non-intelligent Pradhana, the సత్, as it is sometimes figuratively used in the sense of "that which serves all the desirable purposes of one", just as the word Atma is sometimes applied to the servant of a king who does all the purposes of the king,

when he says 'Bhadrasena is my *self* (self). For, the Pradhana also serves the Purusha by way of working out the enjoyment and the emancipation to it, in the way in which the (principal) servant of the king, serves him in the matters of peace, war &c; or the one word Atma may apply to both intelligent and non-intelligent things by reason of the existence of the expressions such as భూతాత్మా (the *self* of the Bhutas) and ఇంద్రియాత్మా (the *self* of the senses); accordingly also the one word జ్యోతిః (జ్యోతిస్) applies to the sacrifice (జ్యోతిష్టావ) and a flame (జ్వలన). How then is it to be inferred from the use of the word Atma, that 'seeing' (ascribed to the cause of the universe) is not to be taken in the secondary sense? The next sutra gives the reply.

-::0::-

తాత్పర్యము.

అప్ తేజస్సులయంచువలెనే జగత్కారణమును వర్ణించు, 'సదేవసోమ్యే...' అనుభాందోగ్యవాక్యమునందలి, 'సత్' అనుశబ్దముచేత చెప్పబడిన అచేతనముగు ప్రధానమందు ఈశ్వరత్వమాపచారికముగా జెప్పబడినదంటివేని యదినరికాదు. పలననగా ఆయుచునపుడు, "సదేవసోమ్యే..." ప్రారంభించి, "తదైక్షత, తద్దేవో సృజత" అని తేజోబిన్నములయొక్క స్పష్టినిచెప్పి, ఆఅధ్యాయవిషయముగుసర్వ దార్థమును దేవతాశబ్దముచేత తెలియజేసి, "సేయం దేవతైక్షత హంతాహ మిమా స్తిప్రోదేవతా అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామయాపే వ్యాకరవాణి" అనువాక్యములో సత్ శబ్దముతో సమానార్థకముగా ఆత్మశబ్దము ప్రయోగించబ డియుండుటచేత ఆ సత్ శబ్దవాచ్యము పరమాత్మయే కాని ప్రధానముకాదు అనిచె ప్పుచున్నది. ఇచట అచేతనముగు ప్రధానముకు ఈశ్వరత్వము గాఢముగాచెప్పబ డినయెడల, ఆప్రధానమే ప్రకృతవిషయముగుసత్ శబ్దవాచ్యమైన దేవతాశబ్దముచేత చెప్పబడినదియైయుండవలయును. అటులయిన ఆదేవత 'జీవశబ్దముచేత చెప్పబడ కూడదు. పలననగా జీవుడనగా శరీరమందు ప్రాణధారణమునుచేయు చేతనము. మరియునాయాత్మయే జీవుడయినట్లు శ్రుతులుచెప్పుచున్నవి. కావున నిష్పితచేతన

బోధకమునది జీవశబ్దము. తిన్నమానార్థకముగు ఆత్మయు జీవనస్వరూపమే. కావున జీవనజీవుడు అజీవనమగు ప్రధానముకు స్వరూపమని చెప్పబడుచు క్షమిగాను. మరియు ఆత్మ సత్ పదార్థముయొక్క స్వరూపముగా జెప్పబడియుండుటచేత సత్పదార్థముగూడజీవనమయి యుండవలెను. అజీవనమగు ప్రధానము కాకాలదు. పరమాత్మ జీవనమగుటచేత జీవుడతనియాత్మయనుబడుచును. మరియు “స ఆత్మా తత్వమసి శ్వేతి కేతో” అను పూర్వోక్త శ్రుత్యవసారవాక్యమునందు, ‘స ఆత్మా’ అదెఆత్మ అనగా శ్రుత్యాదియందు చెప్పబడిన సత్ పదార్థము ఆత్మయని చెప్పి యాయాత్మయే జీవనమగు శ్వేతి కేతుని స్వరూపమని బోధింపబడినది. ఇట్లు గుటచేత అసత్పదార్థము జీవనవస్తువు కాని యజీవనమగు ప్రధానము కాకాలదు. అపేక్షేజస్సులు నామరూపాత్మకముగు సృష్టిలో సాధనములగుటచేతను మనోఽక్షయములగుటచేతను జడములు. ఆకారణమువలన వానికిక్షీరృత్వము సంభవించకాలదు. కావున ఈక్షీరృత్వము జీవచారికముగావాటికి, హల పతనమందువలెనే ఉపయోగింపబడుచున్నది. కాని అపే, లేజస్సులు ఈక్షీరిదినవనిచోట “తలేజవిక్షత”, అవి, సత్ ‘పదార్థముచేత అధిష్ఠింపబడినవై యీక్షీరిదినవని వాక్యమును సమన్వయించుకొనవలయును. ‘సత్’ పదార్థము ఆత్మశబ్దముచే సూచించబడుటచేత దానిఈక్షీరృత్వము గౌణముగా జెప్పబడగూడదు. సాంఖ్యులు మరియొక యాక్షేపమునుచేయుచున్నారు. ఆత్మశబ్దము అనేకార్థములుకలదగుటచేత సర్వార్థకారిణి అనుఅర్థమందు అజీవనమగు ప్రధానముకు ఉపయోగింపబడుచున్నది. లోకములో రాజు సంధివిగ్రహాది సర్వవస్తులను నెరవేర్చు తనభృత్యునిగూర్చి “భద్రసేనుడు నాఆత్మ” అనిచెప్పబడకలదు. ఆరీతిగానే పురుషుడుతనకు భోగావస్థములను సమకూర్చు ప్రధానమునుగూర్చి ‘ఇదినాయాత్మ’ యనిచెప్పబడుచును. కావున నిచట నాత్మశబ్దమునకు నాత్మీయవస్తువనియనియ్యము. మరియు ఆత్మశబ్దమొక్కటియే ‘భూతాత్మా’, ‘ఇంద్రియాత్మా’, ‘ఇత్యాదిప్రయోగములలో వలెనేజీవనాజీవనపదార్థములవిషయమై ప్రయోగింపబడుచున్నది. ఇచట ఆత్మశబ్దము స్వభావపరమై జడవాచకమగుటచేత ప్రధానముగాసర్థముచేయతిగియున్నది. జ్యోతిశ్శబ్దము జ్యోతిష్టోమమును క్రతువుయందును, మంటయందును వర్తించును. ఇట్లుగుటచే ఆత్మశబ్దము అజీవనవాచకముగనుక, ‘సత్’ పదార్థమునుగూరించి ఆ

త్వత్త్వము ప్రయోగింపబడుటవలన, ఆ 'సత్' పదార్థమును ఈత్వత్వముగాను
ముగాఁజెప్పబడినదనునంగతి సమజనముని వారువాదించుచున్నారు. అట్టివాద
మును తీర్తరసూత్రము సమాధానమిచ్చుచున్నది.

Notes.

ANALYSIS.

The Sankhyas contend that the word 'సత్' denotes Pradhana, and that though Pradhana is non-intelligent, the 'seeing' ascribed to 'సత్' may be figuratively used to non-intelligent Pradhana; 'seeing' is ascribed by the sruti figuratively to fire and water which are also non-intelligent. The Sidhanti replies;— the sruti first says that 'సత్' (Being) of which the chapter treats, is the *seer*, in the passage 'సదేవ...తదైక్షత', then goes on to say that the same సత్ is the *devata* in the phrase 'నేయం దేవతా' and finally declares that the Being denoted by సత్ thought 'let me enter with the living self (అనే నజీవాత్మానా). So the word Atma is used for the Being సత్. Jiva is the intelligent entity presiding in bodies. Jiva is identical with Atma which must also be an intelligent Being. The intelligent Atma cannot become the Jiva of non-intelligent Pradhana. So సత్ which is intelligent and is the cause of the world cannot be the Pradhana, owing to the employment of the word Atma to సత్ in the sruti; 'సదేవ...తదైక్షత' ఇతివ్రక్తురిం సదీక్షితృ, 'నేయం దేవతా' ఇతిదేవతాశబ్దే నపరాత్మశ్య, 'అనేన జీవేనాత్మానా' ఇత్యాహృత శబ్దప్రవచనాత్.

Again the Sankhya argues that the word Atma refers to Pradhana, as it has got several meanings. It is sometimes used in the sense of 'one who serves the purposes' of another as in the expression 'He is my other self' used of him who carries out all the purposes of another. In this sense the word Atma is used to denote Pradhana, as it effects the enjoyment and the emancipation of the పురుష; moreover the word *self* is used to denote also non-intelligent things, as in భూతాత్మా (the *self* of the Bhutas).

విషయత్వాత్ = దృష్టివిషయత్వాత్;

సర్వాన్తరీయత్వాత్ = అత్రహిత కారిత్యనుబంధాగ్.

అపవర్గ = Release.

విహితా కర్ణికా కర్తవ్యాః । మధ్యభాగే కరణాటకాగ్రం సంస్థాప్య తతోద్వా
దశాంగులవ్యవతీ సేన రేఖామూర్త్యాద్య భ్రామయన్కర్ణికావృత్తమూర్త్యాదయేత్ ।
తేనోర్ధ్వభాగాభోభాగయోరేకైకహస్తపరిత్యాగేన మధ్యభాగే హస్తమాత్రాక
ర్ణికాభవతి । సోఽయం తృతీయోభాగః । తతశ్చ కర్ణికాయాడపరిద్వాదశాంగుల
మధశ్చ ద్వాదశాంగులం పరిగృహ్య సంభూయ జాతేన హస్తేనాష్టదలపోడశద
లవద్వై కుర్యాత్ । తత్రచ సమంస్యాదశ్రుతత్వాదితిన్యాయేన కర్ణికోర్ధ్వోధః స్మృ
ప్తా వ్యవహితపట వడంగులభూభాగేష్టదలం తమభయభాగస్పృష్టే తావత్వ్యవ
భూభాగే పోడశదలం భవతి । సోఽయం ద్వితీయోభాగః । శేషతోఽవశిష్టేన
ప్రథమేన హస్తేన చతుర్భుజాకార్యం । పోడశాకోద్ధావోభాగసంలగ్నద్వాదశ
ద్వాదశాంగులభూభాగే ॥ ౪౦ ॥ భవతి । తత్రాపి సమంస్యాదితిన్యాయేనాభిత
శ్చతురంగులే చతురస్రస్య తృతీయారేఖా । తదవ్యవహితే చతురంగులే ద్వితీ
యారేఖా । సర్వబహిర్భూతే చతురంగులే భూగృహస్య ప్రథమారేఖేతి సంహ
త్యావయవగ్రయాత్తైకం చతురస్రం యిత్ర భవతి సోఽయం ప్రథమోభాగః ।
అత్రాఽఽదిమేన చతురస్రకమిత్యనుక్త్వా శేషతిథిత్వక్త్యావృత్తరియస్య ప్రథమ
భాగమధ్యపవాంతే లేఖనం నద్వితీయభాగాదావితలబ్ధం గుణవృత్తలేఖోత్తరం
యావదవశిష్టతే తత్రైవ చతురశ్రత్రయస్య యథా విభాగం లేఖతి తదర్థస్వర
సాత్ । అత్ర బహిర్భాగమూరభ్యాంతర్భాగపర్యంతం క్రమేణ ప్రథమ ద్వితీయ
తృతీయవదైర్వ్యవహారాన్భూగృహవయవ రేఖాణామవ్య నేనైవక్రిమేణ చక్రస్మృ
సే నిర్దేశాదావరణపూజాదావయవమేవ క్రమో ముఖ్యస్యైష్ట్యసత్ । తంత్రాం
తరేతు మండలస్య ద్విసప్తతిభాగ త్వేఽప్యవాంతరవిభాగః ప్రకారాంతరేణోప
లభ్యతే—పంచవత్వారింశదంగులే భూభాగే మధ్యకర్ణికా తద్బహిరూర్ధ్వమ
ధశ్చ పృథక్పృథక్సార్థచతురంగులమానేన మిలిత్వా నవాంగులేఽష్టదలం । తద్బ
హిశ్చతుశ్చతురంగులేఽష్టాంగులం పోడశారం శేషేణ భూగృహమితి । న్రపంచ
పారసంగ్రహే త్వేషవ ప్రకారోఽనుస్మృతః ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥

అథకర్ణికావృత్తేఽష్టైభాగానావరయతి సార్థశ్లోకిద్వయేన—

బ్రహ్మసూత్రం పురాచిత్వా కర్ణికాభ్రమమధ్యతః ।

యాన్యసామ్యాయతం దద్యాత్తత్రైస్థం సూత్రసప్తకం ॥ ౬౭ ॥

వృక్షమత్యే ప్రాగాదివశ్చిమాంతమేకం సూత్రం దత్వా రేఖాం విలిఖత్ । తదేవ బ్రహ్మసూత్రమిత్యవ్యతే । తస్మిన్మాజనంత తక్తివశ్చిమకోణానాం వహ్నిపూర్వకోణానాంచ స్థలవిర్మయేనాఽఽమపూర్వస్థితిః । యామ్యాదక్షిణాది । సామ్యాదీచి । తద్వృక్షమత్యే తిగ్ర్యగ్రేఖాసప్తకం లిఖేదితిలిలిం ఏవంసతి ప్రథమరేఖాయాః పూర్వస్థాం కన్తికాభమాపధిః పకోభాగః । సప్తమరేఖాయాః పశ్చిమస్థాం కన్తికామగృచర్యంతోఽవ్యోధాగః । సప్తరేఖానంధిభూతాః షడ్భాగా ఇత్యప్రావీధ్యః సంపన్నాః । తాశ్చ సమంస్థాదిత్యామేన ప్రత్యేకం క్రిత్యంగులాః సంపన్యంతే । తంత్రాంతరేషు కన్తికావృత్తస్య పంచదత్వారించదంగులత్వేఽపి తదవకాశస్య పునరిష్టాదత్వారించద్విధాగా త్కృత్వా తేషు నవరేఖాలిఖేదిత్యుక్తం । దేవీస్తుతోమేగంగావల్లిస్తు తేతిప్రసిద్ధ్యత ఇతి ॥

కటపయవగ్నిమనైరిహపిండాంతైర్విత్తురైరంతాః ।

సంగే శూన్యం క్షేయం తథా స్వరేకేవలే కథితే ॥

ఇతిప్రసిద్ధయా వరరుదివరిభాషయూ దేవీత్యాద్యక్షరాణి । తేన దేవీవదే నాప్తాచత్వారింశదంశాఉచ్యంతే । తేషు నవభిస్త్రిగ్రేఖాభిజ్ఞాతానాం దశభాగానాం పరిమాణబోధకానిస్తుతోమ ఇత్యాది దశాక్షరాణి । షట్షట్పంచత్రియస్త్రీయశ్చత్వారస్త్రీయః షట్ షట్ షట్చ ప్రాగ్నికమేణ దశవీధ్యంతాభవంతి తి రిదర్థః । ఏతత్త్రైవి హస్తమాత్రవృత్తస్థాప్తాచత్వారింశద్ధాపభాగే న త్యేకైకోఽవ్యోఽద్ధాంగులాత్తకః సంపద్యతే । తాదృశాః షట్ షడంశాః ప్రథమద్వితియయోర్వీధ్యోరప్తమాదితి సృషుచ భవంతీతి తావతి విషయే తంత్రాంతరసంవాదః స్పష్టమవ । ఇతరంశోఽపి సంవాదో మూలతో వ్యక్తిభవిష్యతి ॥ ౬౭ ॥

తుర్యసూత్రం తతోలుంపేన్మధ్యాంశః స్వాద్విభాగః ।

తృతీయపంచమానాగభూషాంశౌ ద్వ్యంశవర్జితౌ ॥ ౬౮ ॥

తేన మానేన సప్తైవ వీధ్యస్తంశేషు మధ్యమం ।

చతుర్థం సూత్రం లుంపేన్మార్జయేత్ । తేన సప్తైవవీధ్యః సంపన్నాః । పరంతు తాసు చతుర్థీ వీధీతరవీధ్యపేక్షయా ద్విగుణవరిమాణాభవతీత్యాహ—ద్వి

భాగతత్వం భాగద్వయాత్మకం మధ్యభాగతత్వం మదంగులా తుర్యవీధి
యావత్ । ఇదమేపలక్షణం దేఖాంతరాణానంతరే మార్జనస్య । తంత్రాంతరే
త్వతీయపంచమరే యోర్వ్యభాగో గంగావల్లిత్యుక్తత్రయోదశాంశాత్మకా
తు ద్వాదశాంశాత్మకో భవతీత్యుక్తస్తదవిరోధం మధ్యభాగాభివర్ణనేవోపదిశతి—
త్వతీయపంచమాదితి । త్వతీయవీధ్యా నాగాంశాంస్త్రియవాత్తకా నష్టావంశా
సంత్పాపంచమవీధ్యా భూపాంశాన్ సార్థసార్థయినాత్తకా షోడశభాగా
స్త్రిత్వాఽష్టస్వీకః షోడశసు షైకత్వే ద్వాభ్యామంశాభ్యాం వర్జితావిమాధాగా
కుర్యాత్ । త్వతీయవీధిం స్వాప్తమాంశేన హ్రాసయేత్ । పంచమీం వీధిం స్వషోడ
శాంశేన హ్రాసయేదతి పృథగ్నిత్యోః ॥ ౬౦ ॥

త్వతీయవీధ్యాః స్వాప్తమాంశన్యూవీకరణం ద్వేధాసంభావ్యతే ద్వీతీయ
సూత్రస్య [ప్రాగవసారణాత్త్వతీయసూత్రస్య] ప్రత్యగవసారణాశ్చేతి । పంచమ
వీధ్యా న్యూవీకరణంపిద్వేధా । తయోర్త్వతీయపంచక్షోఽనునర్వ్యభావా—
తేనమానేనేతి । త్వతీయవీధ్యాం ౬ః సారితం (యవత్ర) యగ పంచమవీధీస్థః సా
ర్థయవశ్చేతి సార్థయవచత్పయరూపేణ నానేన మదంగులాత్మకం మధ్యభాగం
పునరపి వివర్తయేదిత్యర్థః । త్వతీయపంచమరేఖేవ ప్రాప్త్యగవసారయేదిత్యా
వత్ । కిర్ణికావృత్తసంబంధినామస్తాదత్వారిశదశానాం మఖ్యే త్రయోదశాం
శైర్వ్యభాగస్తంత్రాంతరికపాత్పద్దయవాధికై స్త్రయోదశభిర్యోగిరిమంతరం
భవతి । త్వతీయవీధ్యామేనైకాంశన్యూవభావస్తంత్రాంతరే । అత్ర తంత్రేతుత్వ
తీయపంచమవీధ్యోర్నిలిత్వా న్యూవభావత్వే వైపర్యాయే తంత్రభేదాన్నమవ్య
తి । యత్తు త్వతీయవీధీస్థాంశాష్టకే పంచమవీధీస్థాంశషోడశకేవ ద్వా ద్వావంశౌ
పార్థక్యేన న్యూవీకర్యాదతి న్యాభ్యానం తంత్రాంతరికేణ భూయోఽసంవాదా
వత్తేనపేక్షితం । అతేషు బోధ్యం—ప్రథమసూత్ర మస్తాచత్వారింశద్ధావిభక్తి
తమభయభాగే పృథగ్పృథగంత్రయమితి మిలిత్వా తస్య మధ్యాగావ్సార్జయేత్ ।
ఏవం సప్తమరేఖాయామపి । ద్వీతీయ రేఖాయాద్భయంతః పంచపంచాశాని ద
శాంశావ్సార్జయేత్ । షష్ఠ రేఖాయాం త్య (తూ) భయలిశ్చతురశ్చతురంశాని
శ్యష్టానిశావ్సార్జయేత్ । తమక్తం—

ఆద్యే ద్వితీయో వ్యక్తేచ సప్తమేచ యథాక్రమం ।

మార్జయేష్టగుణభోగాంతే త్రిపంచతు సమార్జయేత్ ॥ ౨౪ ॥

సోఽయమర్థో మథ్యాకశః స్యాద్ద్విభాగతత్తతి చరితేనో కృత్తిసువ్యాఖ్యం
కర్ణికామధ్యగతసూత్రాంతరాంశోఽపి విభాగతస్తంత్రాంతరోక్తగుణభోగాఖ్యా
విభాగానుసారేణ బుంపేత్ । స్వాత్పరమీషదర్శకం నియమార్థకం వాఽవ్యయ
మితి తదర్థాత్ । మథ్యాంశే ద్విభాగాత్తతిత్వస్య తుర్యసూత్రలాపాదర్థసిద్ధిత్వేన
తత్రాభనస్యానావశ్యకత్వాదితి ద్రక్ష్యవ్యం ।

త్వితీయస్య ద్వితీయస్య త్వాస్యసూత్రస్య చాంతయోః ॥ ౨౫ ॥

ప్రసారయేదధోధఃస్థం తిలిః సూత్రద్వయద్వయం ।

భామే సప్తకుకే సూత్రే బ్రహ్మస్థా నేచ సంగతం ॥ ౨౬ ॥

ఏవం సప్తానాం సూత్రాణాం మధ్యే యశ్చైతీయం సూత్రం తస్మాంత
యోః కర్ణికావృత్తస్పృష్టయోః ప్రాంతభాగయోరారభ్య పిల్పమస్యాందిశి భౌ
మవర్ణంతం సూత్రస్వయం ప్రసారియేత్ । అధోధఃస్థం శక్తిత్రికోణానుగుణం
యథా భవతి తథా । భౌమంనానుకర్ణికావృత్తం । తథా యద్ద్వితీయం సూత్ర
మస్పృష్టకర్ణికముభయతో మార్జితవంచవంచాశం తస్మాంతయోరారభ్య పశ్చి
మస్యాందిశి సప్తమసూత్రమధ్యభాగావశిద్వే రేఖ విభిభేత్ । తతో యద్యాం
సూత్రమస్పృష్టకర్ణికముభయతో మార్జిత త్రిత్రిభాగం తస్మాంతయోరారభ్య
ప్రశ్చిదిశి మార్జితతుర్యసూత్రాదధఃస్థానే బ్రహ్మసూత్రసంగతం యథాభవతి తథా
రేఖాద్వయం విభిభేత్ । అయంచ కోణః పంచమసూత్రమధ్యభాగాత్పూర్వస్యాం
దిశి కించదధికయః త్రయోపరి నిపతతీతిబోధ్యం । అన్యేషు అంతిశబ్దస్త్రుతీయస్యే
త్యనేనాన్వయదశాయాం పా్రితపరః । ద్వితీయాదృధ్యానున్వయదశాయాం
సమీపేపర ఇత్యాహు స్తదయుక్తం । పూర్వ (ర్వం) ప్రథమాదిరేఖా (ణా) మంశ
తో మార్జనస్య మూలరూఢీఃగణేనాన్వన్నగీత్యా సర్విత్ర పూ్రితార్థకత్వేనా
వైరూప్యన్య సంభవతస్త్యాగాయోగాత్ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥

ఏవం పాశ్చేన సూత్రీత్రయేణ శక్తిత్రయముత్పాద్య పరిశీలన తేన
పశ్చిమీశ్రీయముత్పాద్యతి అపంచమాదితి ద్వాభ్యాం—

అపంచమాదధఃస్థానం త్రయాణాం చాంతతో నయేత్ ।
భామే ప్రాథమికే సూత్రే విశ్రాంతంచ స్మృతీయకే ॥ 20 ॥
సూత్రీద్వయంచాస్య (తస్య) త్రిసాశ్లేషం భవంతి షట్ ।
చతుర్దశారం దేవేశి దశారం చాత్రిసిద్ధతి ॥ 21 ॥

యథా వాచ్యతిర్యగేభానియపామితేష్యః పార్శ్వరేఖ ద్వేద్వే ఆకో
నీతే ఏవమన్యేఅపి ద్వేద్వే సూత్రే పంచమమారభ్యాధఃస్థానాం త్రయాణాం
తిర్యక్కుతాణాం ప్రాంతతడార్థ్వంచయేత్ । తతో యద్వత్తం సూత్రీమస్తుష్టక
ష్టికముభయతో మార్జిత చతుశ్చతుర్థాగం తస్యాం తాభ్యాం పార్శ్వరేఖ ఆకృ
ప్య ప్రాచ్యాం ప్రాధమికతిర్యక్కుతామధ్యభాగే యోజయేత్ । తతో యస్మి
న్తము సూత్రీముభయతో మార్జితతిత్రిభాగం తదగ్రాభ్యాం ద్వేరేఖ ఆకృప్య
పూర్వస్యాందిశి స్మృతీయతిర్యక్కుతాస్య మధ్యభాగే మేలయేత్ । ఏవంరీత్యాపా
ర్శ్వరేఖాయుగలాని షట్ భవంతి । వస్తుసరూయసాశ్లేషం భవంతి షడిత్యుజా
విమర్శిన్యక్రపవ పారః పాథుః । ఏవం ప్రకారేణ శక్తిగ్రియవహ్నిగ్రియాభ్యాం
మన్వసౌభహిర్దిశారాభ్యో ద్వే చక్రే సంపన్నే భవంతి ॥ 20 ॥ 21 ॥

అథాంతర్దశారం ద్వాభ్యామాహ—

సూత్రాద్వితీయకాత్తస్థాద్భిప్రసూత్రస్య పార్శ్వయోః ।
సూత్రద్వయద్వయం దేయవిధడార్థ్వక్రమాస్మికం ॥ 23 ॥
తతోకటిసంగతం పశ్చాత్సూత్రయుగ్మం ప్రసారయేత్ ।
దశారం దేవినంసిద్ధమేతచ్ఛక్తిం స్మృతీయకం ॥ 24 ॥

ద్వితీయసూత్రస్య ప్రాంతాభ్యామకో ద్వేరేఖ పూర్వమేవలిఖతేతిపు
నస్తతోరేఖారంభానంభవాన్తస్యభాగిపవాఽఽక్షిప్యతే । తేన ద్వితీయసూత్రస్య
మధ్యభాగాదారభ్యాధోముఖ్యా రక్షోవాయుకోణాభిముఖ్యేన ద్వేరేఖ రేఖ
తయోరపధిమాహ—బ్రహ్మసూత్రస్మృతి । ప్రాశ్రవ్యత్యగాయ తం యద్భుక్తు
త్రం తస్య పార్శ్వయోః పార్శ్వద్వయవర్తిరేఖావధికతయేత్యర్థః । నాం
తశ్చక్తిత్రయే యా మధ్యశక్తి స్తదియపార్శ్వరేఖాద్వయావధితిః

మృత్యుశూత్రస్యాపి ప్రాంతాభ్యాం రేఖాద్వయస్సోర్ధ్వక్ మేణ లిఖితత్వాత్తన్మధ్య భాగాదారభ్యైవేతాగ్నికోణాభిముఖ్యేన ద్వేరేఖ లిఖేత్ । తయోరివిధస్తు సాం ప్రథం లిఖితమహ్నియే యో నాధ్యమో నహ్నిస్తదీయపార్శ్వద్వయమేవ । తదిదమవధివ్యయం ౧౦౮ తేణ బోధయిషుం బ్రహ్మశూత్రస్య పార్శ్వయోరిత్యు క్తం । ఋజవస్తు—ద్వితీయశూత్రస్య పృథ్వీశూత్రస్యచ యో నాధ్యభాగస్తస్య బ్ర హ్మశూత్రస్పృష్ఠత్వాత్తస్మాద్ద్వయోరిత్యేనేన ౧౦౮తేణ విహితపాకోగణిత క్తి ప్రత్యకోగణయో రేన స్థానవిద్యేశణి వ్యాచక్షతే । ఏవం శూత్రద్వయద్వయం దత్వా పశ్యాదనంతరం శూత్రీయగ్నే తిర్యక్పాన్త్రయగలం ప్రసారియోత్తిర్య క్లిఖేత్ । ద్వితీయశూత్రముధ్యారబ్ధనహ్నిపార్శ్వస్వయిరేఖాకోటిస్పృష్ఠం । పంచ మశూత్రాచుపరి యవత్రయివినిదిదేశనక్రిచ యధాభవశ తథా । తిర్యక్పాన్త్రం విలిఖ్య విహితంసాధయేత్ । మృత్యుశూత్రముధ్యారబ్ధశక్తిచార్పియేరేఖాద్వయాగ్రప ర్శ్వ త్మతీయశూత్రాధో యవత్రయిపరిమిదిదేశనక్రిచ యధాస్యాత్తిధాతిర్యక్పాన్త్రం విలిఖ్య శక్తింసాధయేదతి యావత్ । ఏవ క్రితేనతి యన్యపి మహోగణ మేవ భవతి తథాపి పటోగణస్య విడిచుత్తయేదపి ఏత్వారి త్రిప్రసాదేపూ ర్వనుద్ధసిద్ధాని పటోగణవార్షిరేఖాభిరేన ఘాత్యాని జాతానీత్యాశయేనాంగద్ద శాగం నన్వప్రాపేక్షయా త్మలీయం చక్రం సచ్యుక్తిన్దమిశ్యుక్తం ॥ ౭౩ ॥ ౭౪ ॥

అథ వసుకోణ త్రికోణచక్రే ద్వాభ్యానాహ—

శూత్రాత్పంచమకాన్యధ్య దన్యత్పాన్త్రతద్వయం నయేత్ ।

ఉద్ధృద్ధోముఖమఖ్యస్థ త్రిప్రసారీవ్యయావధి ॥ ౭౫ ॥

దద్వాత్మతీయకం శూత్రం తయోరిన్యోన్యసంగతం ।

ఏవం చతుర్థమస్త్రాం మన్యయోనిశ్చి ముచిషు ॥ ౭౬ ॥

పంచమశూత్రస్య నాధ్యభాగాదారభ్యైవేతాగ్నికోణాభిముఖ్యేన ద్వే శూ త్రే లిఖేత్ । పృథ్వాత్పృథ్వీగాన్తీతీత్యాదావివ త్రియావృత్త్యాభయోరిత్యసా న్యం । అనావృత్తై పృథ్వుపవిశ్యేన తత్సంబంధినిలక్షణా । తయోరివిధమూ ర్ధ్వాయావధి । ఉద్ధృద్ధోముఖశబ్దాభ్యాం సాంప్రతిం లిఖితపటోగణముచ్యతే । ఇన్ద్రం ప్రథమశక్తిరూపం తత్పార్శ్వ రేఖయోః ప్రథమపహ్ని

విద్యయం శయోరేవ ద్వితీయవహ్నిపార్వతే
 శక్తిపాత్యరేఖయాఽపి యోగాన్తర్మద్యయంచాత్మః
 సాధః సమీపదేశో లక్షణయా నిర్దిశ్యతే. తదవధిభిర్దిశ్యతాః।

అధిరేవ మర్తపదేన లక్ష్యతే। తస్యైవ హిమార్తత్వాదియక్తం। త
 నాః పార్వతీయోరన్యోన్యసంబంధం యథా ప్యాత్రధా సూత్రం తిర్య
 క్తం దద్యాత్। తచ్చ పార్వతీగేఖాద్వయమపేక్ష్య స్థిరీయం భవతీతి। ఏ
 నంసతి చతుర్దశారమారభ్య గణనాయాం చతుర్థం పనుకోణాత్మకం పంచమం
 మధ్యయోన్యాత్మకంచ చక్రం సిద్ధిభిగ్నిప్యాపకేణాన్వయః॥ ౮౫॥ ౮౬॥

ఏవం సిద్ధిని దేవేశ సర్వచక్రం మనోహరం।
 తచ్చక్తిపంచకం సృష్ట్యా లయేనాగ్నిచక్షుప్తయం॥ ౮౮॥
 పంచశక్తి చతుర్వహ్ని సంయోగాచ్చక్తిసంభవః।

సర్వం కిన్లకాంశగతం చతుర్దశాగాది వింశంతిం। విందోః కరాట
 కేన కన్లకాపృష్ఠనిర్మాణవిశాయామేవ సిద్ధత్వాత్।

అథవా—అక్రోశే బైందవంశైష్ట నష్టారైః పురిలాంబుజం।
 దశారయోః షోడశారిం భూగృహం భువనాసృకే॥

ఇతి బ్రహ్మాండపురాణోక్తిరీత్యా చతుర్ణాం చక్రాణాం పంచమ చక్రే
 వ్యంతరాభివాభిప్రాయేనైతావతపన సర్వచక్రమితి వ్యవదేశః పతేన బహిరంత
 ర్దశారయోర్ద్వితీయ తృతీయావరణత్వాభ్యాం వ్యవదేశో మూలే కరిష్యమాణౌ
 సంగచ్ఛేతే। సర్వపదేన న్యూనమాగ్నిస్యవచ్ఛేదో నాధిక స్థేతితు కేచిత్। ఆ
 త్యాభిముఖతా సృష్టిస్తాద్భక్తిగ్ని శక్తిపంచకం। పరామృఖతాలపస్త్యాశాగ్రం
 వహ్నిచతుష్టయం॥ ౮౮॥

ఏవం నవానాముక్తిరీత్యా సహ్యగ్యోగాచ్చక్తిస్పటి—
 తత్రైకిమృక్తిం దేవి ద్వే దశారే చతుర్దశ॥ ౮౯॥
 చతుర్దశదశద్వంద్వమస్తావేకం మహేశ్వరి।
 స్మృతసంహారయోగేన శక్తిస్థానాన్యమక్రిమాత్॥ ౯౦॥

హస్తాక్షరములు లిఖితత్వాత్తన్యధ్య
 తయోంవిధిస్తు సాం
 త్వికాదహ స్పష్టికోమేణ త్రివత్వారింశః ప్రపాద్యద్వయమేవ ।
 తత్త్వవిదంతి సంహరకమేణ । శక్తిస్థానాని త్రికోణార్హయోరిత్యు
 త్తయార్హం చతుశ్చత్వారింశద్వసుదలకలాసీరివలయేత్వాదిగూగస్తస్య బ్ర
 హ్మహిత్యాదిప్రాయేణ । త్రియశ్చత్వారింశదిత్యేవచా త్రిపాతత్త్వవిదంతి
 ౨౦ । ౨౯ ॥

యస్య చక్రిస్య బోధాత్సాధకోఽపి భైరవః పరమశివపవభవతి । ఆత్మీ
 పథేఽపి చక్రార్థా రే విందోః కంఠరవేణాను క్తిస్తు యత్రీకాన్యప్రియోగవిశేషే
 ము పూర్ణచక్రిస్య నవయోనిచక్రిమాత్రీస్యవా ద్వితీయవలతే చతుర్థవలలేవవి
 యోగో వక్యతే తత్రీ మధ్యే లేఖనీయాంశస్య చింతనీయాంశస్యవా విధాన
 త్వే చిందురహితస్యోవోపస్థిత్యగా । తదనత్వే త్వర్థాద్భింమప్రాప్తిః సర్వకూన్య
 వైస్య చిందురూపత్వాదితి ॥

బహిఃపద్మద్వయం కుర్యాదస్తప్తపోడశకచ్ఛదం ॥ ౨౦ ॥

గుణవృత్తం తతఃకుర్యాచ్ఛతురస్రీం చ తద్బహిః ।

చతుర్ద్వారసమాయుక్త మేవం స్యాచ్ఛక్రిముత్తమం ॥ ౨౧ ॥

బహిర్వ్యధ్యమం తృతీయభాగమభితో ద్వాదశద్వాదశాంగులే భూభాగే ।
 తతో ద్వితీయభాగం హస్తాత్మకం పరితో యథోచితభాగే । తద్బహిర్వృత్తత్ర
 యాష్టహిః కిందిద్వనా (ద్వయా) ధికై కాదశాంగులభూభాగే । ఏవంసతి శక్త్యాశ
 క్తిమిత్యాది పూర్వోక్తప్రకారాపేక్షయో త్రయం సులభలేఖం చక్రిం భవతిత్వర్థః
 ఘోషస్య కర్ణికావృత్తస్య యావతీ తే త్రిఫలసంఖ్యా యవయూకాది పరమాన్వం
 తానాం భవతి తస్యాః సకాశాత్త్రివత్వారింశ స్త్రికోణానాక్రాంతభూభాగక్షే
 త్రఫలసంఖ్యానవనీయావశిష్టాయా స్త్రివత్వారింశతా విభజనే యా లఙ్ఘసంఖ్యా
 భవతి తావద్భిర్యవాదిభిః ఋమితాయాః పరిభ్రమశక్తేర్నిర్మాణస్య నిపుణతరగణకా
 న్నిర్మాణసాధ్యత్వేన పరిభ్రమవీకారస్యేతరేషాం దుస్తరత్వాదితిభావః । ఏతేచ
 క్రియోగశక్తికాః కస్యాంచిట్టికాయాం నదృశ్యంతే । అన్యస్యాం దృశ్యంతేచ ॥

సేతు బంధము

శ్రీమద్భగవద్గీతా మేఘాద్భిరతలవృత్తశ్చక్ర
 భాష్యము. తయారవిభక్త నాం
 తరింశు హస్తపద్మయమేన।
 శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదము
 విగ్రహ స్థనము బ్ర
 హ్మసూత్ర క్రి

PART I. CONTENTS.

Bhagavadgita ...	...	...	...	...	174 పేజీ
The Isavasyopanishd. ...	...	...	...	...	42 పేజీ
Vedanta Mimansa ...	...	...	...	...	149 పేజీ

PART II.

Setubandham

31

-:0:-

NOTICE.

☞ This Journal will hereafter appear *also* in the Deva Naguri type, with the text, its English translation, Sankara's Bhashyam, its English translation and copious notes on the text and Bhashyam. Back numbers also will be supplied.

S. GOPALASASTRY, B. A.,
First Grade Pleader,
EDITOR.

10895

